

Édes Anyanyelvünk

XXI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

1999. FEBRUÁR

ÁRA: 70 FORINT

Kell-e nekünk a „lóbadzset”?

Sokak véleménye szerint az utóbbi évtizedben erőteljesen megnövekedett nyelvünkben az idegenszerűségek száma, s főképpen az angol elemek hatása igen szembetűnő. Vajon tudunk-e ebben a témában még újat mondani? Hiszen már annyian szóltak a *shop*, *team*, *design*, *travel*, *last minute*, *snowboard*, *management* túltengéséről, vagy az *ombudsman*-ról és a *privatizáció*-ról. A következő példák azt bizonyítják, hogy igenis tudunk újat mondani: az idegen szavak folyamatosan érkeznek nyelvünkbe, ám sokszor olyanok, amelyeknek pontos magyar megfelelőjük létezik, és így a jövevény szükségessége megkérdőjelezhető.

Lássunk tehát néhányat a legfrissebb jelenségekből! Reklámokban a színes ruhák mosásához újabban *colour mosópor*-okat ajánlanak. Az olcsó vagy kedvezményes termékeket már régóta *diszkontáron* kínálják, ám valamelyik áruházláncunk most már *bónuszár*-at emleget hirdetéseiben. Szintén a hirdetésekből tudhatjuk, hogy a mobiltelefonokat *head-set*-tel (fejhallgatóval) együtt is árúsítják. A kozmetikai készítmények között megjelent a *facial care* (ejtsd: fészölker), ám túlzottan előkelő – sőt érthetetlen – így mondani az arcápolót, hiszen ez nem része a márkanévnek, még ha angolul nagy kezdőbetűvel írják is (*Dr. Johnson's pH 5.5 Facial Care*).

Egy kommunikációs tankönyvsorozatban a szerző *life long education*-t emleget. Ha azt írta volna, hogy a *jó pap holtig tanul*, akkor többen megérthetnék, mit is akar mondani a szolgálai átvett angol kifejezéssel. Vagy a szemléletes szó-lás nem elég „modern”, nem elég *up-to-date*? A műsorújság szerint az egyik kereskedelmi televízióknak sorozatának műfaja: *fantasyfilm*, pedig magyarosabb lenne *fantáziafilm*-ről beszélni.

Beszélgetés a rádióban a magyar filmgyártásról. Megtudhatjuk belőle, hogy nálunk „lóbadzset” filmek születnek, s azt is, hogy miért kénytelenek „lóbadzset” filmet készíteni a magyar alkotók. A hallgatónak csak az nem világos, hogy a több tucatszor elhangzó „lóbadzset” mi akar lenni. Pedig egyszerűen az *olcsó* filmekről van szó, mivel az angol *low budget* alacsony költségvetést jelent. De érti-e mindenki az idegen formát? Nemrég a rádióban bemutatott egy „imidzsméker”-t, aki megtervezi a politikusok, közéleti személyiségek megjelenését, öltözködését, viselkedését, azaz arculatát. Az *image-maker* miért ne lehetne *arcu-lattervező*? Maradjunk még a rádiónál! A Petőfi adó Ennyi című műsorának ismétlő válogatását imigyen jelölték a szerkesztők: *Best of Ennyi* (vagyis: *Az Ennyi legjava*). De másutt is divatozik egy hasonló angol fordulat. Hazai kutyaversenyeken a díjazottak felvonulása újabban a „besztinsó”. Ebből a magyaros ejtősváltozatból csak nehezen ismerhető fel az eredeti forma, a *best in show*.

Az idegen gondolkodásmódot követik azok, akik például *tizedesvessző* helyett *tizedespont*-ot emlegetnek. A főntebb már jelzett kozmetikai termékcsalád nevéből jól ismerjük a *pH 5.5* (ahogy a reklámokban mondják: *péhá öt pont öt*) idegenszerűségét. Egyes kereskedelmi rádiók műsorvezetőinek is megtetszett az angolos *tizedespont*: „Műsorunkat a *kilencvenhét pont öt* és a *százkettő pont haton* sugározzuk”. (Valójában a *kilencvenhét egész öt tized* és a *százkettő egész hat tized* megahertzről van szó.) Idegen mintára szaporodnak nálunk is a 0%-os termékek: *0%-os kefir*, *0%-os gyümölcsjoghurt*, *0%-os margarin*; *0%-os szárazelem* (zsírmentes tejtermékek, illetőleg higany nélküli elem). Egy áruház részletfizetési kedvezményét így hirdetik: *Nulla százalékos kamatot számítunk fel* (tehát nem számítanak fel kamatot). Máshová pedig befurakszik a fölösleges *nulla százalék*: *Vásároljon 0% előleg nélkül – részletre!*

A tanulságokat két pontban összegezhetjük.

1. Általában nem célszerű szolgálai átvennünk a divatos elemeket más nyelvből, kiváltképp akkor nem, amikor azonos értékű magyar megfelelőt szorítanak ki.

2. Már csak azért is óvatossá kell lennünk, mert az idegen szerkezetek gondolkodás nélküli másolása logikátlanságokat szülhet, hiszen nyelvünk szemlélete az adott ponton nem feltétlenül esik egybe az átadó nyelvével.

Zimányi Árpád

A TARTALOMBÓL:

Beke György:
Kazinczy
szülőfalujában

Szakonyi Károly:
Széphalom kötelez!

Baksa Péter:
Jedlik Ányos
és a magyar nyelvű
tudományosság

Kemény Gábor:
„Kommunista
nyelvész-basák”?

Czigány Ildikó:
„Női pilóta”?

Benkő Loránd,
Péntek János:
A magyar nyelv
az ezredfordulón

És: címszavak az
új értelmező szótárhoz,
könyvespolc, pontozó,
keresztrejtvény,
nyelvész-leletek

Több mint negyedmillió!

Igen. Pontosan 266 358 Ft az az összeg, amellyel olvasóink, azáltal, hogy jövedelemadójuk 1 százalékát az Anyanyelvűpolók Szövetségének ajánlották fel, hozzájárultak lapunk megjelentetésének költségeihez. Persze volna helye ennek a pénznek a szövetség szerteágazó tevékenységének más részeiben is, de a szűkebb vezetőség legnagyobb örömmünkre úgy látta jónak, hogy az adóforintokból származó tekintélyes összeget teljes egészében lapunkra fordítja.

Hogy ez mit jelent, azt előfizetőink, olvasóink azonnal érzékelni is fogják, s remélhetőleg szintén örömmel. Ugyanis ez a negyedmillió éppen elegendő arra, hogy ne kényszerüljünk a lap árának az inflációt követő arányú emelésére, hanem az továbbra is változatlan maradjon. Mert mi történne, ha az Édes Anyanyelvünk egy-egy száma ez évtől 70 helyett 80 Ft-ba kerülne? Ötezer példánnyal és a jelenlegi évi ötszöri megjelenéssel számolva – és a különféle járulékokkal, levonásokkal nem törődve – ez éppen 250 000 Ft-ot jelentene a szövetségnek. Nos, előfizetőink, olvasóink, szövetségi tagjaink kedvéért, akiknek a címben is említett több mint negyedmilliót köszönhetjük, nem emelünk árat, ily módon köszönve meg és viszonzva támogatásukat.

Egyúttal pedig – élve az alkalommal – mindjárt kérjük is kedves Olvasóinkat és szövetségünk minden tagját, hogy bizalmukat ez évben se vonják meg tőlünk, azaz befizetett személyi jövedelemadójuk 1%-át ismét nekünk ajánlják fel, arról a mi javunkra rendelkezzenek.

Adószámunk: 19663155-1-43.

Adózzanak nekünk, s mi őszinte hálával adózunk Önöknek!

Anyanyelvűpolók Szövetsége

TARTALOM

Zimányi Árpád: Kell-e nekünk a „lóbadzset”?	1
Beke György: Kazinczy szülőfalujában	3
Láng Miklós: Pesten is van – hej – számos utca...	4
Fábián Pál: ... és mindnek van – sej – neve is!	4
Kemény Gábor: Nyelvi mozaik	5
Maróti István beszélgetése Tóth Évával	6
Balázs Géza: Kiforgatott nevek	7
Czigány Ildikó: „Női pilóta”?	7
Kovács József: Minek lehet <i>dolga</i> ?	7
Baksa Péter: Jedlik Ányos és a magyar nyelvű tudományosság	8
A magyar nyelv az ezredfordulón (Benkő Loránd, Péntek János)	9
Szakonyi Károly: Széphalom kötelez!	12
G. R.: Az országos döntő nyertesei	13
Szathmári István: Újból <i>használtatik</i> a szenvedő ige	13
Szűts László: Szarvas Gábor nyelvművelő napok	14
Z. Á.: Anyanyelvi konferencia Árkoson	14
Grétsy László: Anyanyelvünkről – anyanyelvünkért	14
Bozsik Gabriella: Helyesírási döntő Egerben	15
Bencédy József: Petró András: Szülőknek az iskoláról	15
Posgay Ildikó: <i>Abá-tól Zsüliett-ig</i>	16
Grétsy László: É(r)de(ke)s anyanyelvünk	17
Hírek	17
Pontozó	18
Keresztrejtvény	19
B. G.: Címzavak az új értelmező szótárhoz (3.)	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek	20

ÉDES ANYANYELVÜNK

Az Anyanyelvűpolók Szövetségének évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – megjelenő folyóirata

Megjelenik

a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja:

az Anyanyelvűpolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó:

Grétsy László

A szerkesztőség tagjai:

Balázs Géza
Kemény Gábor
Maróti István

A szerkesztőség címe:

1075 Budapest, Kazinczy u. 23–27.
Telefon: 352–8981

Postacím:

1364 Budapest, Pf. 122.

A lap a Világhálón is olvasható:
http://www.lib.jgytf.u-szeged.hu/edes_anyanyelvunk/

Terjeszti:

a HELP, a Bp.-i HIRKER Rt., az NH Rt., a Könyvtárellátó Kht. és több más terjesztő.

Előfizethető

bármelyik hírlapkézbesítő hivatalban, valamint közvetlenül vagy postautalványon a Magyar Posta Rt. Hírlap-előfizetési és Elektronikus Postaigazgatóságán (HELP), amelynek címe: 1900 Budapest, VIII., Orczy tér 1. (Kérésre az iroda postautalványt küld!)
Előfizetési díj: egy évre 350 Ft
Számonekenti ár: 70 Ft
Az Anyanyelvűpolók Szövetségének tagjai a lapot a tagdíj fejében illetménylapként kapják.
Belépési nyilatkozat és csekk kérhető: Anyanyelvűpolók Szövetsége, 1126 Budapest, Szoboszlai u. 2–4.

Az Édes Anyanyelvünk szerkesztőbizottsága:

Balázs Géza
Bencédy József
Deme László
(a szerkesztőbizottság elnöke)
Fábián Pál
Grétsy László
Kemény Gábor
Maróti István

Lapunk kiadását

a Nemzeti Kulturális Alap, az Oktatási Minisztérium és a Soros Alapítvány segíti.

ISSN 0139-0457

Készítette:

CERBERUS Kft.
1054 Budapest, Kálmán I. u. 23.
Telefon: 332–3511
Felelős vezető: Schmidt Gábor

Kazinczy szülőfalujában

Gondos házigazdaként maga Kazinczy Ferenc fogad, a falu fő helyén, a református templom előtt. Fehér márványalapzaton életnagyságú mellszobor. Szikár arc, tarkóra omló, sűrű, fodros haj, de a férfi tekintete mintha éles, metsző lenne, ahogy elnéz a messzeségbe. Nyitott atilla, nyakig begombolt mellény. Bal kezével könyvet szorít a szívéhez. Jobbjában pihenő író toll... A szobor körül hét bukszusbokr: dúsak, terebélyesek, túl is nőttek a szobor magasságát.

*Kazinczy Ferenc
születése helyén
százados emlékül
a hazafiúi kegyelet
MDCCLXIX*

Több mint 230 évvel ezelőtti világot idéz ez a szobor. Valahol itt állt egy vályogból rakott, náddal fedett udvarház, amelyben egy három- vagy négyéves fiúcska a keresztanyjának, Bossányi Klára kisasszonynak leveleket diktált. Hetykén felült az asztal tetejére, fél szemmel nagyapját, Bossányi Ferenc urat leste. Az öregúrtól leste el a levéldiktálást. Csak-hogy míg a semjéni pátriárkának nehéz gondot jelentett ez mindig – bírāja, békéltetője volt nemcsak a falunak, de a szomszédos vármegyéknek is, „szolgabíró és a helységek bírái az egész tájon hozzá küldték a vétkeseket...” –, addig a gyermeknek játék, utánzás, s dehogy sejtette, hogy egész életre szokásává válik, létszükségletté lesz, nem anyyira önmaga, mint az ébredő magyar irodalom számára. Hol lehetett a nagyapa gazdasági udvara, az asztalokkal tele székű, a borospince vagy a gabonaverem, amelynek az ajtaját „szükség idején inkább nyitja meg a szorultaknak hitelbe, mint a nyerekedőknek fizetésért?” A későbbi jakobinus összeesküvő talán itt engedte először lelkébe a rokonérzéseket a jobbágy nép sorsa iránt, ezek érlelődtek a felnőtt, cselekvő férfiban a társadalmi változás szükségességének eszméjévé. Hol hallhatta először, talán félénken, talán kíváncsian vagy éppen elszörmölyve nagyapja udvari cselédeknek panaszaikat? Kiknek az ajkáról leste el a szavakat, a nyelv muzsikáját, mely dallam ejtette meg egész életére, hogy anyanyelvének egyik legnagyobb szerelmese, tudatos újtója, következetes pallérozója legyen?

Úgy mondják a mai semjéniek, hogy Bossányi Ferenc udvarháza azon a telken állt, ahol most a görögkeleti imaház emelkedik. De ez másoktól, hajdani semjéniektől örökölt emlékezet. Egy idős tanárember is kereste az udvarház nyomát, s annyit tudott meg, hogy az első világháború után bontották le.

Bossányi Ferenc úrra már csak az egykori anyakönyvi bejegyzések emlékeztet-

nek a református parókián, de ezt a matrikulát csupán az unoka után kutatva nyitja fel a kíváncsiság. Kazinczy Ferenc dicsőségéből, híréből áramlik vissza a nagyapára meg Bossányi Klára kisasszonyra, egy letűnt, valószínűleg messzeségbe távolodott világra. Gyermeki idejéből hét esztendő töltött Semjénben Kazinczy. Ez a hét esztendő csillogást, romantikát ragyogtat a szülőfalura. Lexikonokban ezzel kezdődik Kazinczy Ferenc címszava, diákok újabb meg újabb nemzedékei így kezdik a nyelvújítóról, költőről, irodalomszervezőről szóló leckéiket: született 1759. október 27-én a Bihar megyei Érsemjénben.

Ezt a szobrot még 1907 nyarán állították először. Méghozzá a nemzet mulasztását egy helybeli birtokos, a nevezetes Fráter Loránd huszárcapitány pótolta; ő „muzsikálta össze” a szobor árát, amit Ady Endre meglehetősen elmarasztalóan vett tudomásul. Érsemjén társadalmát akkoriban az igen nagy számú uradalmi cselédség alkotta, nyilván gazdag birtokosok és kálvinista gazdák. Fenyegető feszültség érződött a faluban, amit nem tudott eltakarni az avatás fényes ünnepsége sem, díszmagyarba öltözött pesti előkelőségeivel.

De aztán jött olyan idő, mikor éppen Kazinczy szobra oldja Érsemjén belső ellentéteit. Összetartást ébreszt azokban, akik magyarnak születtek az érmelléki homok világában. Úgy másfél évtizeddel vagyunk az ünnepélyes szoboravatás után. Trianon után az Erdélyben berendezkedő román főhatalom a magyar kultúra, hagyományok és nyelv nyomjeleit is szerette volna eltüntetni. Sorra hulltak a porba magyar írók, történelmi hősök szobrai: Segesváron Petőfi, Arad főterén a tizenhárom vértanú tábornok emlékműve

tűnt el egyik napról a másikra. Ebben a légkörben meddig maradhatott helyén Kazinczy Ferenc szobra? A parancsot már megfogalmazták a nagyváradi megyeházán, de végrehajtani nem tudták. A szobor eltűnt – magától...

Első semjéni látogatásom idején (később gyakran visszatértem), a tiszteletes úrral megtekintettem a református templomot. A portikusznál megállt egy pillanatra: „Itt rejtegettük Kazinczy szobrát. Egészen az 1940-es bécsi döntésig, mikor a helyére kerülhetett megint.”

Nézegettem a szűk beugrót: ez volt hát a költő második börtöne? Az első Spielberg vára, ahol három évig raboskodott, majd Kufstein, aztán Munkács vára következett.

Ki ne tudta volna a harmincas években Érsemjénben, hogy Kazinczy a templom portikuszában rejtőzködik? Falun nem nagyon lehet titkolni az effélet. A hívek a szobor közelében jártak be és ki Isten házából. A papnak is voltak haragosai, a presbitereknek ugyanígy. Elegendő lett volna szólni a román csendőrmesternek, hogy elinduljon a lavina. Abban az időben szakadatlanul kémkedtek a református és katolikus magyar papok után; Magyarország ügynökeit látták bennük, pusztán azért, mert a magyar kultúra egyöntetűségét képviselték, hirdették. A szomszédos nagyközségekből, Érmihályfalváról akkoriban, 1937-ben száműzték Magyarországra Sass Kálmán református lelkészt, aki csak 1940 őszén térhetett vissza. A halálba jött haza: az 1956-os magyar forradalom egyik erdélyi mártírájaként 1958-ban Szamosújváron kivégezték.

Ilyen légkörben, ekkora elnyomatásban veszélyes volt akár egy bronzmagyart is rejtegetni. Csakhogy éppen a veszély forrasztotta össze a falu magyar népét. Birtokos, gazda, cseléd, taksás, valamennyien felismerték, hogy nyelvükben, hagyományaikban Kazinczy Ferenc örökösei; meg kell védelmeznük örök-hagyójuk emlékét. Elsősorban legfőbb örökségüket: a nyelvet. Érezték, hogy a nyelv minden másnál erősebben összefűzi őket egymással. Mit jelentett számukra addig az anyanyelvük? Természetes volt számukra, hogy kint a határban, munka közben, a homokon vagy a szőlőben magyarul értekeznek egymással. Ez nem jelentett számukra különös élményt, nem tartották értéknek a nyelvet. Éppen úgy ingyen kapják, mint a levegőt. Bármikor a rendelkezésükre áll. Igen, még a senki semmi szolgának is van egy szolgája – az anyanyelve.

(folytatás a 4. oldalon)

KETTEN UGYANARRÓL

1. Pesten is van – hej – számos utca...

... és minden utcán van sarok. Akárcsak Londonban... És minden sarokház falán van utcatábla, így egy utcában több is látható. Ezek a táblák aztán néha bizonyos változatosságot mutatnak: az egyikken így, a másikon úgy szerepel az utcanév.

Például a VIII. kerületben van a *Nagytemplom utca*. Vagy *Nagy Templom utca*? Az egyik táblán így, a másikon úgy...

Az egyik nyilván helytelen, de melyik? A láthatóan újabban feltett táblán egybeírva szerepel a név; Budapest utcajegyzékének legújabb kiadásában azonban *Nagy Templom utca* szerepel. Abból a megfontolásból, hogy a tulajdonnévben minden kezdőbetű nagy, a *Templom* szó is így van leírva. De vajon a *Huba vezér utca* esetében a *vezér* szó miért nem kezdődik nagybetűvel?

De foglalkozzunk most csak magával a különírás jogosságával. Ha a debreceni Nagytemplomra gondolok, akkor az egybeírás tűnik a logikusabbnak. Azt írja a szabályzat, hogy „ha valamely jelzöt és jelzett szót gyakran használunk egymás mellett, akkor a két szó összetételle válik, tehát egybe kell írunk.”

Vannak megszokáson alapuló írásmódok, amilyen a *Kálvin* név magyaros írása. Az Akadémiai kislexikonban ez áll: *Calvin, Jean; Caulvin; Kálvin János*. Most nézzük meg a Hunyadi-család melléknevét: *Corvin*, ám az említett Kislexikonban *Corvin János* neve mellett ez áll: *Korvin*. A budapesti tér is *Kálvin tér*, de a *Corvin* név változatlan formában szerepel körút, köz, út, utca, tér elnevezésében, jelölésében.

Bizonytalanság van az utcatáblákon *Dembinszky* neve körül is. A táblákon részben így, részben azonban *Dembinski* alakban, azaz lengyel írásmóddal szerepel. Mondhatjuk azt, hogy így is helyes, úgy is helyes. Célszerű lenne azonban legalább a táblákat egységesíteni.

Láng Miklós

2. ... és mindnek van – sej – neve is!

Szerencsés véletlen, hogy Láng Miklós levelére két nemrég megjelent műre is hivatkozva felelhetek. – Az egyik „Budapest teljes utcanévlexikona” (Ráday Mihály, Mészáros György és Buza Péter munkája; Dinasztia Kiadó és Genézis Budapest Kiadó, Bp. 1998.). A másik „A földrajzi nevek helyesírása” (Fábián Pál, Földi Ervin és Hönyi Ede műve; Akadémiai Kiadó, Bp. 1998.). – Az előbbi tüzetes lexikon fővárosunk minden egykor volt és ma élő utcanévéről; az utóbbi a földrajzi nevek (köztük az utcanévek) írásának szabályairól tájékoztat. A nevek írásmódja tekintetében a két kiadvány teljes összhangban van egymással.

Nem ok nélkül teszi azonban fel kérdéseit levélírónk: a gyakorlatban (az utcanévtáblákon, a városnévképeken, az újságokban stb.) számos egyenetlenség tapasztalható, s olykor elvileg sem világos az írásmód oka.

Ilyen rögtön L. M. első kérdése: miért nem *Nagytemplom utcát* írunk, holott a Helyesírási kézikönyv szerint is van egy *nagytemplom* (= főtemplom) szavunk? – Debrecenben L. M. óhaja indokolt lenne; Budapesten azonban nem ez a helyzet, hanem a már említett utcanévlexikon szerint a következő. Az Üllői utat a mai Horváth Mihály térről összekötő utcát (a téren álló Szent József plébániatemplomra utalva) a múlt század közepén *Egyház utca*-nak nevezték. A környék beépítése miatt ez az utca két részre szakadt. 1874-ben a hosszabb rész kapta (logikusan) a *Nagy Templom utca*, a rövidebb rész pedig a *Kis Templom utca* nevet. A helyesírás tehát híven őrizné a város fejlődésének egy mozzanatát, ha 1968-ban a *Kis Templom utcát* a főváros nem kereszteli át *Hock János utca*-ra. Megszűnven a logikus szembeállítás, a mai pesti polgár a *Nagy Templom utca* esetében helyesírási hibára gyanakodik.

Ismeretes, hogy más nyelvekből nemcsak közszavakat honosítunk, hanem tulajdonneveket is. Van úgy, hogy csak részben: *Luther Márton*; van úgy, hogy egészen: *Husz János* (*Martin Luther*, ill. *Jan Hus* helyett). – *Jean Calvin* svájci hitújítónak, a református vallás megalapozójának nevét régóta teljesen magyaros, vagyis *Kálvin János* formában használjuk. A levélben említett *Calvin, Jean*, ill. *Caulvin* formák csak lexikon-szerkesztői pontoskodások, utcanévtáblákra nem valók.

Más a *Corvin – Korvin* névváltozatok esete. A napjainkra kialakult szokás szerint a *Corvin* forma Mátyás királyra és fiára, *Corvin János*-ra vonatkozik (tehát helyes a *Corvin köz* utcanév); a *Korvin* névalak viszont modern családnév.

Dembinszky Henrik-nek, az 1848/49-es szabadságharc lengyel származású honvéd altábornagyának neve szintén a megmagyarosodott személynevek közé tartozik; kár lenne a *Henryk Dembínski* formát erőltetni.

Fábián Pál

(folytatás a 3. oldalról)

De hogy valaki ezt a nyelvet el is veheti tőlük? Békeparancs vagy csendőrmester? Hát a levegőt el lehetne-e zárni bárki elől? Megdermedve tapasztalták, hogy gyermekeiket román iskolába kell írniuk, a községházán már csak románul szólalhattak meg, a nagyváradi bírószáron sem használhatták anyai nyelvüket. Tölmácsot rendeltek ki melléjük, akit meg kellett fizetniük. Így lett ára a nyelvnek, pénzben mért értéke. Nem volt kivétel, gazda vagy cseléd, birtokos vagy taksás. A kisebbségi sors ebben egyszerre elűntette a társadalmi osztályfalakat.

Ki maradt gyámoltójuk? Igen, Kazinczy, aki eddig nem ébresztett bennük

ilyen gondolatokat. Valahogy egy volt a hajdani birtokos urak közül. Most legendák támadtak róla. Miért zárták börtönbe? Mert a magyar nyelvet, az ő nyelvüket védelmezte, ápolta. Semjénben nem nagyon hallottak a jakobinus mozgalomról, de Kazinczy börtöneiről igen. A szobor megelévedett, éltette az emléket a ragaszkodás, a szeretet, az önvédelem.

Ezért nem kellett tartania a református tiszteletesnek a látogatóitól. Családi összetartás alakult ki Semjénben a rejtegetett szobor, a megalázott, halálra szánt anyanyelv körül. A nyelv mindig élt, előtűnt is, élni fog utánuk is. Miként a levegő, amely újratertemti önmagát.

Mikor 1940 őszén a történelem kiszabította Kazinczy szobrát portikuszi fog-

ságából, Érsemjénben minden magyar úgy érezte, hogy neki személyesen is része volt a szabadtásban.

Majd 1945 után, újabb kísértések idején, Érsemjén népe úgy örködött Kazinczy szobra fölött, mintha saját kicsi portáját oltalmazná.

*

Mit tud a falu népe a szobor-alakról? Mennyit ismer a költő pályájából, műveiből, eszményeiből? Évtizedekkel ezelőtt egy öreg semjéni cselédet, idős Nagy János bácsit kérdeztem meg erről. Kicsit meg is sértődött, hogy ilyen kérdést teszek fel neki. „Ki volt Kazinczy úr? Ő volt az, aki a magyar nyelvet igazi magyar nyelvvé tette!”

(„Kommunista nyelvész-basák”? – „Vevő legény” volt-e a *vőlegény*? – Legalább a villamoson ne hivataloskodjunk! – Molnos Angéla magyarító könyvecskéje)

Xaver Varnus, a tömegeket megmozgató népszerűségű ifjú orgonaművész egy idő óta ír is, s ebben is nagyon sikeresnek bizonyul. „Isten majd megbocsájt: az a mestersége” című első könyve mostanáig tizenhárom kiadást ért meg.

A szerző, fájdalom, nem szereti a magyar nyelvészeket. Említett könyvének már legelső oldalán leszögezi: „Az elmúlt ötven évben rákerültetett, kommunista nyelvész-basák által kiokoskodott, öncélú, bosszantó és idióta nyelvtani [?] szabályokat nem vettem figyelembe: a helyesírásban a Nyugat nemzedékének értelemszerű hagyományát követtem.”

Mindehhez csupán néhány észrevétel, távirati stílusban:

1. Azok a nyelvészek, aki az elmúlt ötven évben a magyar helyesírás (újra)szabályozásán fáradoztak, legjobb tudomásom szerint nem voltak kommunisták, hanem zömükben pártonkívüli, a magyar nyelv és művelődés ügye iránt elkötelezett értelmiségiek.

2. A tudományos igazság egyébként sem párhovatartható kérdés. Kommunistának is lehet igaza nyelvi kérdésben (lásd Sztálin nevezetes nyelvtudományi cikkeit, még ha nem ő maga írta is őket).

3. A helyesírás szabályozása és a szabályok (rugalmas) alkalmazásának megkövetelése nem basáskodás. A szerző jól tette volna, ha könyvének nyomdai levonatát megnézi egy „nyelvész-basával” (akár kommunistával is!), mert most ilyenek vannak benne: *játsza* (77), *taxivezetőjében* (70; ti. az ő gondolkodásában), *Rouanban* (93), *déja-vu* (26). Félreértés ne essék, ezeket már a Nyugat nagyjai is így írták: *játsza*, *taxivezetőjében*, *Rouanban*, *déjà vu*.

4. Varnus Xavér összehasonlíthatatlanul jobban orgonál, mint ahogyan nyelvészkedik. Ha *orgonálni tudnám a különbséget*, nekem lenne „Fan Club”-om, nem pedig neki.

Tavaly decemberi számunk 6. oldalán Kovács József (az S. O. S. rövidítés eredetéről szóló cikkének bevezetőjében) ezt írja: „Etimológiai tévedés volt az alapja annak, hogy rengetegszer találkozhattunk a *vőlegény* = *vevő legény* magyarázattal”.

Ha valaki ezután egyet lapoz, a 8. oldal bal oldalán, Benkő György cikkében viszont ezt olvashatja: „A háztűznézés ... a *vevő legény* részéről megtisztelő látogatás lehetett, egyben tájékozódás is az *eladó lányos ház felől is*” (a dőlt betűs szavakat ebben az idézetben én emeltem ki – K. G.).

Hogy is állunk akkor a *vőlegény* = *vevő legény* etimológiával? Kinek is van igaza? (A szerkesztőknek biztosan nincs,

mert nekik észre kellett volna venniük a két állítás ellentmondásosságát.)

A kérdés eldöntésére Gerstner Károly kollégámat, a kiváló nyelvtörténészt, a készülő akadémiai Nagyszótár munkálatainak irányítóját kértem meg. Gerstner tanár úr felütötte az Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen (A magyar nyelv etimológiai szótára) 6. füzetét (megjelent 1995-ben, főszerkesztője Benkő Loránd), s ebből megtudtam, hogy a kutatók mai vélekedése szerint a *vőlegény* összetétel előtagja a *vevő* melléknévi igenév összevonásával keletkezett, következképp az elnevezés valóban az *eladó lány* megvásárlásának szokását őrzi.

Kovács József szerzőnket vigasztalja az a tudat, hogy a magyar nyelvű történeti-etimológiai szótár 3. kötetében ez a magyarázat csak a második helyen szerepel, elsőként az van feltüntetve, hogy a *vőlegény*-beli *vő* a *vő* 'valaki lányának a férje' szóval azonos.

Egy kissé elcsépeelt szellemesség szerint a *múlt állandóan változik*. Ezt a politikai történetre szokták érteni, de lám, a nyelvtörténetre is igaz.

Minden héten egyszer felülök a miskolci villamosra, hogy a vasútállomástól a közlekedési lámpával védett útkereszteződésig (miskolci szóhasználat: a Villanyrendőrig) utazzam.

Az utazás egyhangúságát részben enyhíti, hogy közben becses nyelvi adatokhoz jutok. A villamos elülső ajtajára például ez van kiírva:

A felszállás minden ajtónál engedélyezett, ha a jármű homlokfelületén elhelyezett jelzőlámpa világít.

Azt az utast, aki ennyitől nem juhászodnék meg, belül a következő figyelmeztetés várja:

A járművezető váltópénzzel nem rendelkezik, kérjük a jegy árának pontos előkészítését!

Budapestben a közlekedési vállalat egy időben nyelvész szakértőt alkalmazott a feliratok lektorálására. Talán ezt kellene tenni Miskolcon is. Amíg erre rá nem szánják magukat, szívességéből lefordítom a fenti szövegeket hivatali nyelvről magyar nyelvre: „Ha a felül lévő lámpa világít, mindegyik ajtón szabad felszállni (vagy: szabad a felszállás)”; „A vezetőnek nincs váltópénze, ezért kérjük, hogy pontosan annyit fizessen neki, amennyibe a jegy kerül.”

Ámbár meglehet: ezek a feliratok annyira érthetőek volnának, hogy nem is lenne semmi visszatartó erejük.

Molnos Angéla nevét a kilencvenes évek közepén hallottam először, annak kapcsán, hogy alapítványt tett a pszichológia szaknyelvének magyarítására. Később híre járt, hogy pszichiáteri magánpraxisát feladva Londonból Debrecenbe költözött, s ott a KLTE angol–magyar szakfordítói programját segíti oktatóként. Hazatérése óta számos cikkben fejtette ki a magyar szaknyelv és köznyelv művelésére vonatkozó nézeteit (ezek a Világhálón is olvashatók: „Honlap a magyar nyelvért”). Most pedig kiadott egy 140 oldal terjedelmű Magyarító könyvecskét (Debrecen, 1998), alcíme szerint „A magyar nyelvvisztaújítás kis szójegyzéke”-t.

A szerző, mint a könyv függelékéből megtudhatjuk, Budapesten született erdélyi szülők gyermekeként. Lélektani és nyelvészeti tanulmányait olasz és nyugatnémet egyetemeken végezte. A bölcsész-doktorátus megszerzése után Buenos Airesben és Montevideóban oktatott pszichológiát, majd tíz éven keresztül Kelet-Afrikában folytatott társadalom-lélektani kutatásokat. Ezután huszonhárom évig Londonban élt, s ott kidolgozta a rövid lélekelemző kezelés módszerét. Erről szóló angol nyelvű könyvét ő maga fordította le magyarra (Az idő kérdése), mint büszkén megjegyzi, „idegen szakkifejezésektől mentesen”.

Molnos Angéla, mi tagadás, purista, de a puristáknak abba a rokonszenvesebbik fajtájába tartozik, amelyet az jellemez, hogy több idegen nyelv (az ő esetében legalább négy: angol, német, olasz, spanyol) felsőfokú ismerete alapján és szellemi háttérével szorgalmazza a magyar nyelvnek az idegen elemektől (gyakorlatilag minden idegen szótól!) való megtisztítását. Ebben Kosztolányira emlékeztet. A puristák másik fajtájáról (ezt, külön az ő bosszantásukra, így jellemezném: frusztrált, ergo xenofób), itt szó se essék.

Magáról a könyvről annyit, hogy több mint 1900 címszót tartalmaz. Ezeknek nagy része át van húzva (!), ezzel is jelezve, hogy ki kell(ene) iktatni őket a magyar nyelvből. A címszó mellett a magyar megfelelőket, szinonimákat találjuk. Ha ilyenek nincsenek, a szerző körülírást, olykor értelmezést ad. Pl. a *farmernadrág* szócikkében: „durva, erős, rendszerint kék vászonzól készült nadrág (angolul: jeans)”. Ez mind igaz, de ezzel még nem magyarítottuk meg a *farmer*-t. Szerintem, persze, nem is kell, mert ez már magyar szó (úgy tudom, sehol másutt nem hívják így!).

Mindent összevéve: Molnos Angéla könyvétől és cikkeitől nem váltam puristává, ám ha egyszer mégis azzá válnék, olyan purista szeretnék lenni, amilyen ő.

Kemény Gábor

Az anyanyelv megőrzése ne legyen hőstett

Beszélgetés Tóth Évával a kisebbségek nyelvi jogairól, költészetéről, műfordításról

A Nemzetközi Fordítósövetség (FIT) Belgrádban rendezett XII. világtalálkozóján 1990-ben, a Magyarországot képviselő Tóth Éva költő, műfordító, a Magyar PEN Club jelenlegi alelnöke, a Magyar Írószövetség választmányának tagja az alábbi határozati javaslatot fogadta el a zárülés résztvevőivel:

„Mi fordítók, akik ismerünk, ennél fogva meg tudunk becsülni más nyelveket is, nemcsak a magunkét, támogatjuk a nemzeti kisebbségek anyanyelvének szabad használatát a világ minden országában. Hisszük, hogy nincsenek alacsonyabb rendű vagy magasabb rendű nyelvek, hisszük, hogy minden nyelv az emberiség közös kincse, és hogy mindannyian felelősek vagyunk azok fennmaradásáért. Az anyanyelv megőrzése ne legyen hőstett, hiszen ez az őseitől örökölt kultúrával való azonosulás normális módja, azaz az emberi élet nélkülözhetetlen feltétele.”

1996 júniusában, a Nemzetközi PEN Club Barcelonában tartott kongresszusán Tóth Éva is részese volt annak az ülésnek, amelyen a jelenlévők aláírták a Nyelvi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát. Az elfogadott dokumentumról annak idején az Édes Anyanyelvünk is hírt adott. Erről és a megjelenést követő tapasztalatokról kérdeztem Tóth Évát, a magyar képviselőt aláíróját.

– A nyilatkozat megjelenését élénk érdeklődéssel fogadták nemcsak az irodalmi szervezetek, hanem például az amerikai bennszülött népek szervezetétől kezdve a Franciaországban élő berber jogászokig sok különféle társadalmi szervezet. Nem szabad elfeledni, hogy a Nyelvi Jogok Egyetemes Nyilatkozata valójában az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának mintájára jött létre. A nyelvi jogok nyilatkozatát a katalán PEN, pontosabban a Nemzetközi PEN Club nyelvi jogi és fordítási bizottsága kezdeményezte, jó néhány évvel ezelőtt. Ennek megfogalmazásában részt vettek nyelvészek, szociolingvisták, jogászok és írók, Magyarországról Szépe György és Jomagam.

– *Voltak-e nehezen elfogadható és vitatható pontjai a nyilatkozat tervezett szövegének?*

– Igen, így például az első javasolt változathoz hiányzott az anyanyelv kifejezés mint fogalmi meghatározás, helyette az első nyelv kifejezést alkalmazták. Ehhez ismerni kell a javaslatot előterjesztő spanyol föld és az itt élő népek helyzetét, nyelvi szokásait. Spanyolországban az autonómiák nyelve is hivatalos nyelv, elfogadott tehát a baszk, a gallego, a katalán nyelv használata. Úgy vélem, azért alkalmazták az első nyelv megfogalmazást, mert az anyanyelvnek mindenkor van egy bizonyos érzelmi üzenete. Ha valakinek a földrajzi helyzete megváltozik, akkor tudomásul kell vennie, hogy egyúttal nyelvet is vált, sőt feltehetően már utódai is ezt a nyelvet fogják használni.

– *A nyilatkozatnak milyen volt a nemzetközi fogadtatása?*

– Mi, akik részt vettünk ennek az állásfoglalásnak a kidolgozásában, nem gondolhattuk, hogy ettől rögtön megváltozik a világ. Ez egy olyan dokumentum, amely a nyelvhasználat sok lehetséges megoldását érinti az írásos emlékek megőrzésének felelősségétől egészen a mosópor használati utasításáig.

– *A nyelvi jogok nyilatkozatát ajánlásként lehet kezelni, vagy ez a szándék esetleg elvezet egy nyelvvédelmi törvény megalkotásának igényéhez is?*

– Úgy vélem, hogy a nyelvvédelmi törvény más teendőkkel foglalkozhatna, és megint más a Nyelvi Jogok Egyetemes Nyilatkozata. Az utóbbi abban segíthet, hogy az erdélyi magyar, kanadai francia vagy a paraguayi guaraní szabadon használhassa anyanyelvét. Magyarországon a magyar nyelvet nem idegen nyelvek ellenében kell védeni, hanem a magyar nyelvet rosszul használók és az idegen nyelveket sznobizmusból vagy valódi és vélt üzleti érdekből előtérbe helyezőkkel szemben. De szólnom kell a számítógép és a helyesírás kapcsolatának torzulásairól is. A hosszú ó, ő, ű használatának hiánya sokszor értelmetlenné teszi a közlésre szánt gondolatot, sőt a helytelen szóhasználat megszokásához vezethet. Az elmúlt esztendőben Arany János-jutalmat vehettem át az Írószövetségben. Amikor hazaértem alaposabban elolvastam a díszoklevelet, megdöbbenve tapasztaltam, hogy magyar ékezetek helyett accent circonflexe és tilde – tehát francia és spanyol mellékelek – voltak az Arany János nevével viselő, magyar íróknak szánt és jutalomként átadott okmányon.

– *A költő és műfordító Tóth Éva számára már csak mesterségből adódóan is alapvető foglalkozásbeli igény a nyelv megfelelő használata és kezelése. Így van-e ez?*

– A nyelv minden íróknak nemcsak legfontosabb eszköze, hanem egyúttal ösztönzés, ihlet is. Debrecenben születtem, ahol nem volt többnyelvűség, olyan családból származom, amelyben nem beszéltek idegen nyelveket. Mégis, a családi neveltetés körülményei miatt már gyermekkoromtól kezdve érdeklődtem az idegen nyelvek iránt. Attól, hogy később más nyelveket is többé-kevésbé megismertem, nemcsak jobban megszerettem a saját nyelvemet, hanem sokat tanultam is a magyar nyelvről.

– *A lírát teremtő költői műhelyben manapság mi foglalkoztatja a nyelvművelő alkotót?*

– Minden író foglalkoztatja a nyelve, amellyel dolgozik. Ha az ember más nyelveket is ismer, ezáltal tudatosabb lesz a nyelvhasználata és az érdeklődése is. Ismerhetjük a teljes magyar költészetet, a bennünket megelőző nyolc évszázadot, ismerhetjük kitérő fordításban vagy időnként eredetiben a világlírák több ezer éve visszamenőleg. Egy mai költőnek az egész világirodalom az öröksége. Engem nem az aggaszt, hogy különbözőek vagyunk, nem szükséges, hogy mindenki ugyanarra esküdjön, lehet írni szonettet, szabadverset vagy akár négyzet alakú verset is. Ez nem baj. A baj az, hogy úgy tapasztalom, bizonyos érdekcsoportok ki akarják sajátítani maguknak az érvényesülés lehetőségeit, a saját érdekeiket, törekvéseiket esztétikai rangra emelik, a másfélért pedig minden eszközzel a sárba tapossák.

– *1998 szeptemberében a Nemzetközi PEN Club Helsinkiben rendezett világtalálkozása egyhangúlag elfogadta, hogy június 6-a legyen a Nyelvek Napja, és ezt a – Tóth Éva által megfogalmazott – javaslatot határozatként az UNESCO-hoz továbbította.*

– Remélem, hogy így is lesz, bár tudom, hogy ezzel még nem váltottuk meg a világot. Anyit mindenesetre remélhetünk, hogy a sajtóban és az iskolákban felhívhatjuk a figyelmet a nyelvek pillanatnyi helyzetére, különféle változásaira és a nyelveken szólás csodájára is. Ma, amikor nyelvük miatt megaláznak és megszégyenítenek embereket, és veszélybe kerülhetnek nyelvük és nemzeti identitásuk miatt, a Nyelvek Napja gondolatának érvényesítése bármely országban lehet az emberiséghez címzett, nélkülözhetetlen üzenet a közös kincs, a nyelvek – minden nyelv – megmentése és védelme érdekében.

Maróti István

Az Anyanyelvpolók Szövetségének tagdíja 1999-ben is 600 Ft (diákoknak, nyugdíjasoknak 400 Ft), amely magában foglalja az Édes Anyanyelvünk előfizetési díját is. A belépéshez nyilatkozat és csekk igényelhető a szövetség címén. A lap ára továbbra is 70 Ft (az éves előfizetés díja: 350 Ft).

„Női pilóta”?

Az utóbbi hetekben úgy hozta a sors, hogy meglehetősen sok újságíró, riportert keresett meg. Magyarul feltett kérdéseikre magyarul – közös anyanyelvünkön – próbáltam válaszolni. Minthogy az írást jómagam is művelem*, talán az átlagosnál kihegyezettebb érzékkel figyeltem, hogy az elhangzottakból mi jut vissza a lapokba. És megdöbbentő tapasztalatokat gyűjtöttem! Gyorsan hozzátésem, tisztelet a kivételnek, sőt talán a többségnek. De néhány eset mégis elgondolkoztatott.

Gondolatjel után, tehát szó szerinti idézetnek szánva, olyan mondatok következtek, melyekhez még csak hasonlót sem mondanék. Az okot keresve, először arra gondoltam, a tisztelt kolléga minden bizonnyal a fikció vagy a meseírás műfajában mozog otthonosan, és vajmi kevésbé érdeklődik a valóság. Ez önmagában nem is volna baj, csakhogy az adott lap hírek közvetítésére vállalkozott.

Más írások még szörnyűbb gyanút keltettek bennem. Arra gondoltam, magyar anyanyelvű kollégám – akinek az írás a mestersége – nem értette meg, amit beszéltem. Vagy ha megértette, akkor nem tud magyar mondatokat fogalmazni. Nem veszi észre például, hogy egy csak szócska hozzáadásával a mondat ellenkező értelmet nyerhet, vagy úgy képzeli, a magyar nyelv szinonimák seregéből áll, amelyek közül bármelyiket alkalmazza, ugyanarra az eredményre jut.

Nem tudom, mit szólnának a tisztelt kollégák, ha a fogalmazásban tapasztalt „nagyvonalúsággal” élnék a repülésben is. Vajon szívesen felülnének arra a repülőgépre, amelynek pilótája „hasára ütve” döntené el, mekkora sebességgel veszi el gépét a földtől? Azt hiszem, nemcsak a repülés, de a nyelv szabadsága is korlátok és törvények közt születik. A pontatlanság pedig nyelvünkre nézve is életveszélyes...

Még valami. A női *fodrász* – szerintem – azért *női*, mert nők számára készít hajviseletet, anélkül, hogy a fodrász nemére utalna. A *fodrásznő* azonban csak hölgy lehet, akár férfiak, akár nők fejét mossa. Ilyenformán a *női pilóta* elnevezést, amellyel a rólam írók, szólók nemegyszer illetnek, nem pontosan értem. *Női alsónemű*, az van. De *női pilóta*? Javaslom tehát a *pilótanő* alkalmazását, aminthogy *színésznők*, *tanárnők* is beköltöztek az idők során nyelvünkbe!

Czigány Ildikó

író, repülőgépvezető (pilótanő)

* A szerzőnek két novelláskötete is megjelent már. (A szerk.)

Minek lehet dolga?

A Reggeli krónika egyik műsorvezetője sokszor egyéni véleményt fűzött a napi időjáráshoz augusztusban, szeptemberben, legutóbb október 2-án. Többször mondott ilyeneket: *nem lesz dolga a dzsekinek, lesz dolga a ballonkabátnak, az esernyőnek.* (Elkel a dzseki lenne jó, ha hideg van.)

Bármennyire egyéni hangot akart is használni, a magyarban akkor mondható a *valaminek dolga van*, ha olyan tárgyra vonatkozik, amellyel dolgozhatunk. Van dolga a mosógépnek, az ollónak, a kombájnnak, a metszőollónak stb. De nincs dolga a háztetőnek, a falnak, a járdának.

Szintén a rádióban volt sokáig hallható egy hirdetés a gyomirtókról: „A gazdának *gyoma veszett*.” Alighanem a *nyoma veszett* módosított változata ez, mint sok „*vicces*” újságírói címadásban láthatjuk mostanában az elferdített szólásokat, szójátékokat. (Géza *ráfázott a hidegre*: nem izlett neki a rossz idő.) A *gyoma veszett* szókapcsolatban két dolog is sántít. Az egyik az, hogy *gyomja* a birtokos személyranggal helyesen ellátott alak (nyilván a szójáték miatt maradt így). A másik pedig az, hogy nem lehet mindent birtokos viszonyba hozni mindennel! Hiába helyes nyelvtanilag egy mondat, nem biztos, hogy valaha is mondják. Mondhatom azt, hogy *cseresznyém, barackom, kukoricám* stb. Nehezen képzelhető viszont el egy ilyen mondat: az *almamolyaitok* okoztak-e kárt? Vagy: a *lisztharmataink* tíz tőkét tettek tönkre. Azaz, a kártevők a növényhez tartoznak, nem a gazdához. Úgy szokták mondani, hogy „nálam nincs répbarkó”, „a folyondár lefojtotta a babot” (nem pedig: a *folyondárunk!*).

Nemcsak a fenti esetekben nem használunk általában birtokos viszonyt, de a tőlünk távolabb eső dolgokra se mondhatjuk mindig. Nehéz elfogadni pl. az Északi-sarkom alakot, vagy (nem földrajzi távolság) a *vöcsökeitek* formát. A *galambotok*, *tyúkotok* stb. jó, de a *bőlömbikátok* nemigen.

Addig, míg ilyen hibák lesznek, *lesz dolga* az írógépemnek (de az íróasztalomnak nem).

Kovács József

Kiforgatott nevek

Józan ésszel fölfogni nem tudom..., de mert az ember „jelentéskereső”, no meg empatikus (beleérző, átélő) lény, megpróbálok megérteni. Mármost azt, hogy az áramszolgáltatók havonta kiadott milliárdnyi számláján miért tűntetik föl helytelenül magyar állampolgárok magyar nevét.

Először egy zalai levelezőm hívta fel arra a figyelmemet, hogy az Észak-dunántúli Áramszolgáltató Rt. a fogyasztók nevét fordítva, azaz keresztnév–vezetéknév sorrendben írja. Vagyis: *Attila Bányai*. Többször kifogásolta, végül levelet is küldött a cégnek, hogy neve: *Bányai Attila*, szíveskedjenek azt így írni.

Kelt: 1996.03.21.

Ügyfélszám: ██████████ 0000

Ügyfél neve: ATTILA BÁNYAI

Fogyasztási hely címe: ██████████

ZRINYI M U. 25

██████21

Magyarázhatnánk a dolgot azzal, hogy a cég számítógépes programja (adatbázisa), esetleg az egész cég nem magyar. De hát egyik sem lehet magyarzat. Aki kicsit is ért a számítógépes programokhoz, tudja, hogy ilyen egyszerű dolgot, mint a magyaros névsorrendet (vezetéknév–keresztnév) beállítani, átállítani gyerekjáték. Jelentéktelen programozói feladat. Egy szorgalmasabb általános iskolás is képes rá. Egyébként a szabályos ábécérend miatt például a bibliográfiákban szerte a világon a „magyaros” sorrendet használják, persze a vezetéknév után vesszőt téve, utalva a fölcserélésre: *Sebeok, Thomas* vagy *Maurizio, Adam*.

A vezetéknév–keresztnév sorrend a magyar nyelvnek szinte egyedülálló sajátossága (a magyaron kívül csak a japán nyelvben létezik). Ennek a névsorrendnek az okát a nyelvtanban találjuk. A magyarban a birtokos szerkezet hagyományos sorrendje: 1. birtokos, 2. birtok. S az sem véletlen, hogy a második helyen álló név, a keresztnév az *utónév* terminust kapta. Más nyelvekben az elől álló (kereszt)név elnevezése: *előnév*. Nyelvünk, nyelvi kultúránk ezen jelenségét a világon mindenütt számon tartják: „A magyarok, akik előbb írják le a családnévét”. S azt is elismerik, hogy az ábécébe rendezés miatt ez nem is logikátlan.

Ez a magyaros névsorrend a magyarság „jeleinek”, etnikai specifikumainak egyike. Ily módon beilleszkedik a magyarokról kialakított képbe.

E magyar nyelvi sajátosság ellen több millió példányban gyártott számlákkal véteni – merénylet. Semmi nem indokolja. Sőt mindazokból, akikben amúgy is él egy kis idegenkedés a számítógéptől, fölösleges indulatokat vált ki.

Írásom végére érve biztonságból, ellenőrzés céljából megnéztem a saját villanyzámlámat is. Ezt a Budapesti Elektromos Művek Rt. állította ki. Ezen ugyan helyesen van a névsorrend, csakhogy az ékezetek hiányoznak. Nem, nem a programból, mert ott, hogy *Rákospalotai kirendeltség*, meg *átutalás*, bizony van ékezet az *á*-n és az *é*-n. Csak az én nevemen nincs egy sem.

Mint a Pál utcai fiúk Nemeceket, engem az Elektromos

Fogyasztó neve: DR. BALAZS GEZA

Művek fosztott meg legbensőbb jogaim egyikétől, a helyesen írt nevemhez való jogtól.

Fizető neve: DR. BALAZS GEZA

Számlastílusban írom alá a nevem, de nem adom föl a nyelvi jogaimért való küzdelmet!

Balazs Geza

Jedlik Ányos és a magyar nyelvű tudományosság

A reformkor kulturális nyitánya a XIX. század első felében zajló nyelvújítási mozgalom volt. Vörösmarty már a megújult magyar nyelvet emelte szépfőri szférába.

Az 1830-as években megkezdődött a szaktudományok nyelvének magyarosítása is. Nagy lendületet adott e munkálkodásnak az 1844-es, a magyar nyelvet államnyelvvé nyilvánító törvény. *Jedlik Ányos István* (1800–1895) ekkor már a pesti egyetemen tanított. Az 1845/46. tanév megnyitóján magyarul köszöntötte tanítványait: „Szeretett Hallgatóim! Legelőször is honi nyelven szólfítom Önöket, hogy e gyűlhelyükön is otthonosan érezhessék magukat, és éldehessék azon örömet, melyet minden honát szerető magyarnak éreznie kell. Már nem elégséges csak születési hely tekintetéből magát magyarnak vallani, hanem nyelv tekintetéből is történendő magyarosítás a jelenkor szelleme által kérlelhetetlenül szorgalmaztatik...”

A „nyelv tekintetéből történendő magyarosítás” a tudomány embereit is kötelezte. Czuczor Gergely és Fogarasi János megbízást kapott az akadémiai nagyszótár összeállítására; magyar nyelvtanok születtek, egyre bővült azoknak a tantárgyaknak a köre, amelyeket magyarul adtak elő. Az 1840-es években egymás után jelentek meg a műszótárak: 1845–47-ben Kovács Mihály Háromnyelvű műszótára, 1847-ben Bugát Pál Természettudományi szótára.

A levert szabadságharc után azonban általános törekvéssé vált a németesítés, a birodalmi nyelv kiterjesztése. Jedlik Ányos e szándékkal szemben 1849. október 28-án a következőképpen foglalt állást: „... minden ember azon nyelv segítségével tehet a tudományokban előmenetelt, amelyikben leginkább jártas... Alolirt a német, latin és magyar nyelvek közül a két utolsóban jártasabb, mivel előbb latin, utóbb magyar nyelven tartá természetani előadásait...”

A magyar nyelvű tudomány elkötelezettségként 1850-ben anyanyelvén adta ki *A természettan elemei* címen tervezett könyvsorozatának első kötetét, a *Súlyos testek természettanát*. Nemcsak egyetemi tankönyvnek, nemcsak „hallgatói könyvnyelvéül” szánta, hanem „az olvasói közönség használhatóságul” is. Ezért „a szövegben, igen kevés számú esetet kivéve, magyar műszavakat alkalmaz.” Célja ezzel: „... magyarázás közben megbarátkozzanak velük, tehát általánosan használhatóvá válnak. A megértést 384 szemléltető fametszet segíti.

Különös érzés lapozni, olvasni a könyvet, hiszen az elemek, a fizikai jelenségek megnevezése nem vált tudományos nyelvünk részévé.

Ekkor még a szaktudományokban is mindent magyarosítani akartak. Jedlik átvette az új megnevezéseket. Ma már nem használjuk pl. az *éleny* (oxigén), a *közeny* (hidrogén), a *széneny* (szén), a *légeny* (nitrogén – „a körlemben élénnyel elegyvedve bőven található”), a *kéneny* (kén), a *jegőc* (kristály), a *szénéleg* (széndioxid), a *körlemb* (levegő), a *csucsag* (piramis) szavakat. Nem mondjuk a hidrosztatikát *hignyugtan*-nak, a hidrodinamikát *higmoztan*-nak; de megértjük a csiga fizikai meghatározását: „egy tengelye körül forogható körény, melynek kerülete a reá alkal-

mazandó kötélt végett válualakúlag vagyon kívájva.”

Jedlik Ányos maga is tudatában volt annak, hogy a magyar nyelvű terminológia nehézséget okoz a megértésben, ezért a könyv végén szótárszerűen közli a fogalmak latin, esetenként német megfelelőjét.

Hasonlóan kerül a idegen nyelvű megnevezéseket kéziratban maradt *Hőtan*. Az 1847–51 között született művet 1990-ben adta ki Liszi János professzor.

Hogy a kor tudományos nyelvének magyarosításában sok logikus elem is volt, hadd igazoljam e könyvből vett néhány szóval: *hőmérsék* (hőmérséklet), *hőmutató* (hőmérő), *jegzőhőmutató* (minimum-maximum hőmérő), *gyúpon* (gyújtópont), *egyenüregű* (állandó keresztmetszetű), *kőbalakú* (kocka alakú), *fekmentes* (vízszintes), *világítér* (világűr), *tűznemző* (tűzgyújtó).

Mint utaltam rá, ezek nem Jedlik Ányos szóalkotásai, hanem átvett szavak, kifejezések. Igyekezett őket a természet-tudományban meghonosítani.

1854-ben tagja lett annak a bizottságnak, melyet Toldy Ferenc vezetésével „az illetőknek zsinórmértékül szolgáló magyar műnyelv kidolgozására” szerveztek. Jedlik Ányos a fizika, a kémia és a mechanika szakszavainak a felülvizsgálataiban, illetve alkotásában vett részt.

Az 1858-ban megjelent *Német–magyar műszótár* 20 000 címszót tartalmaz. Jedlik Ányos Kidolgozott műszavak száma című füzetében 1112 fizikai, 245 kémiai és 677 vegyes szót említ, amelyről véleményét mondott.

Vannak-e személyes alkotásai? A kutatók kb. 200 szóról állítják, hogy Jedlik alkotta őket. Pl. a következőket: *dugattyú*, *tolattyú*, *eredő*, *összetevő*, *hanglebegés*, *hangütés*, *zöng*, *huzal*, *kitérés*, *merőleges*, *nyomaték*, *hullámtalálkozás*, *megfigyelés*, *osztógép* (vonalzó gép). Ezek részévé váltak a szaknyelvnek.

Ő alkotta, de nem honosodtak meg: *ejtőernyő*, *szállernyő* (ejtőernyő), *erősz*, *erőszet* (gépész, dinamika), *lejtérés*, *lejtmérő* (vízmérték), *meneny* (ion), *bemeneny* (anód), *kimeneny* (katód), *mérke* (minta), *nézge* (nagyító), *szorított* (szorítócsavar), *villamfeszítő* (feszültségnövelő készülék), *villamszedő* (a villamosság felhalmozására szolgáló készülék), *forgony* (elektromotor), *zöngmenet*, *zönglejtő* (hangskála).

A természettudományi szaknyelv letisztulásának gyakorlati fórumai voltak a Magyar Orvosok és Természettudományi Társaságok gyűlései. 1841 óta rendszeresen megszervezték az ország különböző városaiban. Az előadásokat magyarul tartották. Jedlik Ányos is gyakran szerepelt kutatási témáival.

A tudományos terminológia ezeken az üléseken formálódott, az alapelv ugyanis az egyértelműség, az érthetőség, a világos, logikus beszéd volt. A szóalkotásbeli túlzások, szélsőségek elmaradtak, a szaktudományok nyelve fokozatosan letisztult.

Mi jellemezte Jedlik Ányos előadói stílusát és írásbeli nyelvhasználatát? Eötvös Loránd, a tanítvány szerint: „előadása a kutató tudós előadása volt, ki hallgatóihoz úgy beszél, mint tudóstársakhoz...” A hangsúly a *tudóstárs* szóban nem a *tudós*-on van, hanem a *társ* szón. Diákjait partnernek tekintette az ismeretszerzésben. Ezt erősíti meg az idézet folytatása is: „... a kísérlet nekik nemcsak mutatványul, hanem igazi tanulással szolgált.”

Jedlik Ányos írás- és szóbeli megnyilatkozásait a világos, tiszta, érthető szerkezet és kifejezésmód jellemezte. A témák kifejtésében gyakran élt a kísérletek leírásával, rendszeresen alkalmazta a tudományos hipotézis logikai eljárását. Általában kerülte a szónoki beszéd díszesit, virágait; még akkor sem élt velük, amikor illetet volna. 1864-ben elhangzott rektori beszédének bevezetőjében ezt meg is fogalmazta: „Előadandom a végére járt tanév alatt előfordult kisebb-nagyobb horderejű eseményeket anélkül, miként az ékezőszóláshoz szokott tisztelt közgyűlés várakozásának megfélemlhetek; élni fogok csak egyszerű elbeszélési modorral.”

Mit jelentett tehát Jedlik Ányos számára a magyar nyelv? Az otthon-érzés biztonságát és örömet, magyar mivoltunk kifejezőjét, a tudományokból való előmenetel feltételét, a gondolkodás és kifejezés világosságát, tisztaságát és egyszerűségét. A szellem, a nyelv és a nemzet hármasságát vallotta.

Baksa Péter

A magyar nyelv az ezredfordulón

Az Anyanyelvápolók Szövetsége és a Honismereti Szövetség közös levélben fordult a világ magyarságának olyan jeles személyiségeihez, akik íróként, művészként, tudósként, politikusként felelősek és felelősséget is éreznek nyelvünkért. Három kérdést tettünk föl nekik azzal a nem is titkolt céllal, hogy válaszaikat lehetőségeinkhez mérten közzé is tesszük. Felkérésünknek több mint húsz megkérdézett készségesen eleget is tett. Közülük néhányan nem írásban küldték el válaszukat, hanem munkatársunkkal való személyes találkozás során, hangszalagra rögzítve fejtették ki véleményüket. Ez utóbbiakat az érintettek hozzájárulásával – sőt részben kérésükre –, bizonyos fokig az arányok kedvéért is, helyenként némileg megrövidítettük, feszesebbé tettük.

A két kezdeményező szövetség lapja, az Édes Anyanyelvünk és a Honismeret 1998. júniusi számában megkezdte a beérkezett válaszok közzétételét, mégpedig úgy, hogy a rövidebbeket a kisebb terjedelmű Édes Anyanyelvünk, a hosszabbakat a Honismeret jelenteti meg. A Honismeretben még nem, az Édes Anyanyelvünkben azonban az itt következő két válasz közzétételével befejeződik a sorozat.

Az Anyanyelvápolók Szövetsége és a Honismereti Szövetség ezúton mond nyilvánosan is köszönetet mindazoknak, akik a felkérést elfogadták, és értékes válaszaikkal megtisztították bennünket, megtisztították lapunkat.

A feltett kérdések:

1. Milyen közvetlen élményekből táplálkozik anyanyelvi tudata, anyanyelvéhez fűződő kapcsolata?
2. Ön szerint veszélyben van-e anyanyelvünk, és ha igen, mit kell tennünk védelmére?
3. Milyennek látja a harmadik évezred küszöbén az úgynevezett kis nyelvek és általában az anyanyelvek helyzetét és jövőjét?

Benkő Loránd nyelvész, akadémikus

Az anyanyelvről

1. Anyanyelvemet egy észak-erdélyi kisvárosban, Désen tanultam meg, ahol provinciális színezetű, jellegzetesen erdélyi magyar köznyelvet beszéltek. Bár iskolás koromra Magyarországra kerültem, erdélyi nyelvi hatás továbbra is több rétegben rakódott rám: családi nyelvhasználat folytán, kolozsvári egyetemi éveimben, rokonsági kötelekek révén huzamosabb székelyföldi tartózkodásaim nyomán és nem utolsósorban az ötvenes években évente ismétlődő erdélyi nyelvatlaszgyűjtő munkám során. Fiatalkoromban Magyarországon is több helyen éltem, tanultam. Következésképpen anyanyelvhasználatom gyökerei sokrétűek, kiegyenlítő hatásokban bővelkednek.

Mindezekkel együtt anyanyelvi élményanyagom szempontjából nézve az erdélyizmusok ma is mélyen élnek, munkálnak bennem, s noha kiejtésemem már jobbra csak meghatározott fonetikai helyzetben jelentkező félhosszú magánhangzóimon észlelem ezek maradandó hatását, a szóbeli-frazeológiai erdélyizmusok mint a búvópatak jönnek elő bennem, részben konkrét nyelvhasználatomban, részben nyelvész voltomból is adódó visszaemlékezésben. Bármelyik felbukkanása külön élményt ad számomra, izlelgetem, dédelgetem őket, örülök a nem felejtett elemeknek, bár néha elbizonytalanodom, hogy vajon valóban Erdélyben szedtem-e föl az éppen előkerült szót, szólást. Nemegyszer Kolozsvárott élő öcsémmel ellenőriztetem „valódi” erdélyiességet. Ez a nosztalgia kitörülhetetlen belőlem.

Anyanyelvi emlékenyanyagomnak van egy másik, szívemnek ugyancsak nagyon kedves rétege, mely már kifejezetten nyelvészhatáshoz kapcsolódik. Ez nyelvatlaszgyűjtő időszakomhoz kötődik – az említett erdélyi gyűjtéseken kívül is –, hiszen a magyar nyelvterület egészén több mint száz kutatóponton fordultam meg, a mai Magyarország helységein kívül Jugoszlávia magyarlakta területein is, arról nem is szólva, hogy a nyelvatlaszmunkálatokon kívül is számos burgenlandi, felvidéki, kárpátaljai magyar vidéken is többször fűlő nyelvészként volt szerencsém tartózkodni. Mindez nemcsak szakmai ismeretanyagomat bővítette, hanem anyanyelvem táji változatainak sajátos ízeiből, színeiből olyan hatalmas panorámát, továbbá az egzakt nyelvi tények mögött a népi életnek olyan sajátosságait, rejtelmeit tárta föl előttem, hogy csak hálás lehetek a sorsnak mindezek megadásáért. Ezek is bennem maradtak, és maradnak életem végéig.

Ha már nyelvi élményekről van szó, nem hallgathatok el még egy mozzanatot, mely engem annak idején tulajdonképpen nyelvesszé tett. A kolozsvári egyetemen Szabó T. Attila professzor maga mellé vett – mint akkor szokásban volt, díjtalan gyakornokként –, s rám bízta levéltárakban gyűjtött, óriási méretű régi magyar helynévanyagának cédulákra való áttételét és rendezését. A kezdetben eléggé kelletlenül vállalt feladat teljesítése során fokozatosan olyan kép tárult fel előttem, olyannyira megfogott e nyelvi anyag, hogy a száraznak, unalmasnak hitt cédulázásba valóságos beleszerelmesedtem, aminek az alapja természetesen a nekem akkor újdonságszámba menő nyelvi névi anyagnak csodálatos varázsa volt. Ez az élmény jegyzett el, kötött hozzá egy életre a régi magyar nyelv vizsgálatához és benne nem utolsósorban a magyar történelmi névtan műveléséhez.

2. Történelmi adottságaink, körülményeink miatt anyanyelvünk több időszakban is különféle veszélyeknek volt kitéve. Nincs ez másként a jelenben sem, sőt a modern élet felgyorsulási folyamatai csak fokozzák e veszélyek lehetőségeit. Az e tekintetben felmerült és a jelenben-jövőben felmerülhető problémák természetesen nem anyanyelvünk belső rendszerének sajátosságaiból fakadnak, hanem a nyelv úgynevezett külső történetében, kapcsolatrendszerében gyökereznek: gazdasági, társadalmi, politikai, művelődési viszonyok alakulásának függvényei. Az objektív történelmi folyamatokat objektív nyelvi folyamatok kísérik: az előbbieket „kívülről” nehezen lehet irányítani, még kevésbé a nyelvészet eszköztárával megközelíteni, de az utóbbiak befolyásolásában is meglehetősen végesek a nyelvtudomány lehetőségei.

Anyanyelvünk életének távolabbi perspektíváit tekintve mindenekelőtt nem lehet figyelmen kívül hagynunk azokat a tényezőket, amelyek a magyar nyelvhasználat köre szociális beszűkülésének problematikájába vágnak. E szempontból nyilvánvalóan nyugtalanító tünet egyfelől országunk lakosságának újabban megindult lélekszámbeli fogyása, másfelől a határainkon kívülre szakadt, rekedt magyarság nyelvi életkörülményeinek romlása és azt kísérő, éppen nem kis méretű asszimilációja. A nyelvek történetének az a tanulsága, hogy a népességszökkenéssel járó

(folytatás a 10. oldalon)

A magyar nyelv az ezredfordulón

(folytatás a 9. oldalról)

anyanyelvhasználat-vesztés és a nyelvi asszimilációs veszteség nem csupán az anyanyelvi hatókör mennyiségi kérdése, bár hosszabb lejáratra ez is komolyabb veszélyekkel fenyegethet, hanem a nyelvközösség anyanyelvi életterejének, megtartó, ellenálló képességének gyengülését, nyelvi, kulturális, nemzeti összetartozás-tudatának hanyatlását is magával hozhatja, az anyanyelvhasználat részjelenségeiben is sokféle negatív következménnyel.

Az anyanyelvünk jövőjét kedvezőtlenül befolyásolható folyamatoknak van egy olyan, igen kiterjedt hatókörű részlege, amely az előbb említettektől – bizonyos kölcsönhatások mellett is – eléggé elkülönül. Az ide sorolható jelenségek nem rejtik ugyan magukban drámaibb nyelvi események bekövetkeztének lehetőségeit, különösen nem rövid lejáratra, mégis annál inkább figyelni kell rájuk, mert egyrészt rejtettebb, lappangóbb, közvetettebben ható természetűek amazoknál, másrészt közelebb is állanak a nyelvész látó- és alkalmasint hatóköréhez, mint a népek – és rajtuk keresztül a nyelvek – sorsát irányító nagy történeti adottságok. Arra a jelenséghalmazra utalok itt, amelyben a társadalmi dekadencia különféle tünetei kapják meg a maguk nyelvi-nyelvhasználati vetületeit, s anyanyelvünk különféle torzulásaihoz, sekélyesedéséhez, esetenként akár funkcionális zavaraihoz is vezetnek.

Olyan nem általános, de mégis sajnálatosan gyarapodó társadalmi tudati és magatartásbeli negatívumokról, azoknak jelen életünkben jól érzékelhető erősödéséről, mintegy szocializálódásáról van itt szó – hogy éppen csak néhányat ragadjak ki hosszú sorukból –, mint a közösségi értékek és érdekek visszaszorulása, az események iránti fogékonyság múlása, a szellemi műveltség elemeinek, hagyományainak veszendőbe menése, a nemzeti tudat hanyatlása, az érzés- és izlésvilág süllyedése, kommersz jelenségek, sablonok, klisék, sznob divatok eluralkodása, a társadalmi magatartás eldurvulása, az illem eltűnése, az olvasáskultúra idejét múlása stb. Bár az úgynevezett modernizációval sokféle rendű szemlélet- és életmódváltozás jár együtt, az említett jelenségek ezeknek nem szükséges velejárói, inkább csak ráarakódó ballasztjai. Mint ahogy az úgynevezett globalizáció folyamata is hoz magával sok mindent, ilyet is, olyat is, társadalmunk gyengeségeit azonban nem foghatjuk csupán a világ kiterjedésének, gyökeres változásainak máshonnan jövő hatásaira, kitermeljük, megtoldjuk azokat bőségesen mi magunk is. Mindezeknek külön-külön és együttesen megvannak a maguk áttételei anyanyelvhasználatunk mindennapjaira, szóbeliségünkben fülünk hallatára, írásbeliségünkben szemünk láttára, és megvannak a maguk jövőt kísértő veszedelmei is.

Hogy mit tehet mindezek ellenében a nyelvész? Bármilyen tehetetlen is a kedvezőtlen társadalmi folyamatokkal szemben, és bármily korlátozottak a lehetőségei ezek kívülről táplálkozó gyökerű nyelvi következményei dolgában, elsősorban az anyanyelv kutatója nem zárkozhat a hűvös kívülálló, a passzív „leiró” szerepébe, még ha egyesek vallják és gyakorolják is ezt az elzárkozó felfogást és magatartást. A cselekvésre többféle módja is adódik a nyelvésznek, kinek-kinek a maga szakmai hajlamai, körülményei, lehetőségei szerint. Így lehet, és kell is komplexebb látásmóddal, nyelvtörténeti szemlélettel, szociológiai érzékenységgel és nem utolsósorban az ügy iránti felelősséggel – nem riadnék vissza a szótól: nemzeti elkötelezettséggel – az anyanyelvben zajló folyamatok természetét, körülményeit, okait feltárni, sőt következményeit elvi megfontolásból mérlegelni, értékelni. Lehet és kell az anyanyelv művelésének, ápolásának, pallérozásának mindennapos, inkább gyakorlati „aprómunkájában” egyszerre alkotó és

gerjesztő módon részt vállalni. És lehet és kell a szélesebb keretű művelődéspolitikai irányítói számára nyelvi vonatkozású jelzéseket adni, ajánlásokat tenni: figyelmüket kitartóan felhívni egyrészt arra, hogy segítségük nélkül, a rendelkezésre álló végrehajtó mechanizmus működtetése nélkül az anyanyelv művelője önmagában nem képes, vagy legalábbis nem elegendő erejű az anyanyelvi műveltség terjesztésére, mert annak problematikája messze túlmutat az egzakt nyelvi dolgokon; másrészt megláttatni velük azt, hogy az anyanyelvhasználatban felmerülő visszasságokon nem lehet bürokratikus jelleggel, eszközökkel, módozatokkal, rendeletekkel, törvényekkel alapvetően segíteni, hanem az anyanyelv ügyét a nemzeti művelődéspolitikai egészébe ágyazott szemlélettel, a közművelődés és közérkölciség általános jobbításával együtt, ezek függvényében lehet csak hathatósan előbbre mozdítani.

3. A magyar nyelv történelmileg is osztozott a kis népek anyanyelvének általános sorsában, és osztozik a jelenben is; sőt a mi nyelvünk helyzete e sorsközösségben még fontos különlegességeket is hordoz magában. Történelmileg elegendő például arra utalni, hogy – időben és jellegbelileg nem véletlenül – a nyugati kereszténység kultúrkörébe tartozó közép-kelet-európai kis szláv nyelvek életében: a lengyelben, csehben, szlovénban, horvátban lényegében ugyanazon nyelvművelő mozgalmak fejlődtek ki, mint nálunk. S a jelenben, valamint a jövőre nézve is a modernizáció és a globalizáció révén is a világnyelveknek, különösképpen az angolnak a hatása ugyanazokat a problémákat zúdítja rájuk, mint ránk.

Nem véletlen azonban az sem, hogy e kis nyelvek között a múltban is a legerősebb, leginkább szükséges és leginkább hatékony nyelvművelő mozgalom nálunk teljesedett ki, s ma is a mi anyanyelvünk szorul rá talán a legjobban a gondozó figyelemre. Ennek két, nyelvünk sajátos voltában és helyzetében rejlő, egyszerű oka van. Az egyik az, hogy a környező kis népek nyelve indoeurópai eredetű, következésképpen alapvető szerkezetében, főként pedig frazeológiai elemeiben könnyebben igazodik, könnyebben befogadható a szintén indoeurópai világnyelvek hatásainak irányában. Ellenben a magyarban a nyelvi kölcsönhatások szempontjából elsőrendűen érzékeny szóképzésben jelentékegyéb hang- és alakotani eltérések okoznak nagyobb formai nehézségeket, s a szótövek jelentéskapcsolatainak különbségei is erősen terhelik a befogadó memóriát és azonosító képességet. Ez utóbbi szempontokból legjobban kiművelt rokon nyelveinkkel, a finnel és az észttel vagyunk azonos helyzetben, – s persze különben is sokat tanulhatnánk az ő nyelvművelő elveikből és buzgalmukból. A másik ok, hogy a magyar nyelv a Trianon okozta szétszakítottsága folytán nemcsak a világnyelvi hatásokkal nem tud a környező kis nyelvek egységéhez, egységes átvevő mechanizmusához hasonló egységes jelleggel szembenézni, hanem egységét e környező nyelvek külön-külön helyi hatásai is tovább lazítják. Hozzánk hasonló méretű anyanyelvi szétszakítottságot általában sem a közép-kelet-európai kis indoeurópai nyelvek, de még a rokon finn és észtt sem szenvednek el, talán csak a szerbek kezdenek belecsúszni a mi nyelvpolitikai viszonyainkba (az orosz leszakadó részlegeinek hatalmas méretei is nyilván könnyebben veszleik majd át az új helyzetük különféle nehézségeit).

Fokozódó anyanyelvi gondoskodásunk szüksége, sőt kényszere – úgy hiszem – erről az oldalról nézve sem hagyhat sok kétséget.

A magyar nyelv az ezredfordulón

Péntek János nyelvész, egyetemi tanár

Védtelemből vált a magyar nyelv

1. Az ember előbb természetesen nő bele a nyelvbe. A nyelvnek abba a változatába, amelyet körülötte beszélnek, és amellyel aztán a környező világot is megnevezi, birtokba veszi. Az én nemzedékem számára inkább a világ volt az élmény, negatív értelemben, hiszen a háborúba születtünk bele. A nyelv, a körösfői, kalotaszegi népnyelv akár andalító, mesés is lehetett volna, ahogy szüleim, nagyszüleim ajkán megszólalt. De erre akkor senki nem figyelt.

A tudatosság később következik be, annak tudata, hogy az ember él, és meg is halhat, és annak tudata is, hogy éppen a magyar nyelv szólalt meg benne, általa. Magam úgy voltam, hogy viszonylag korán éltem át mind az élet, mind az anyanyelv elvesztésének lehetőségét. Az ilyesminek – mint közösségek, népek életében is – később erősítő hatása van, erősíti az életkedvet és az anyanyelvi tudatot. Kikerülve a nyelvből és újra visszakerülve bele, kívülről nézve az édes anyanyelv otthoni változatát, a tudomány perspektívájából mérlegelve azt, ami a nyelvben és a nyelvvel történik: mindez valóban tudatossá teszi a nyelvnek a lélegzethez hasonlóan ösztönös használatát, tudatosítja az anyanyelv fontosságát.

Ha színhelyekhez kell kötnöm nyelvi élményeimet, akkor Körösfőt, Kalotaszeget kell említenem, azt a kedves táji változatot, amelyet, miután ösztönösen megtanultam, később mint dialektológiai vizsgálati anyagot fedeztem föl tanáraim és egyetemi kollégáim cédláin, dolgozataiban. Akkor tudtam meg, hogy a *-nök, -nök*, amely otthon még természetes volt, a közmagyarban már ritka, válsztkés, némelyek szerint modoros; hogy az én ikes igealakjaim már kissé archaikusak, mint az olyanok is, hogy: *elmene, elment volt*, sőt *elment vala*. Szavaink egy része meg éppen kuriózumnak bizonyult: *ossa* – mondtuk otthon gyakran, 'ismétli' jelentésben, *kukukté*, azaz *kakukktej* volt a közönséges bakszakáll, amelyet csemegeként fogyasztottunk májusban. A 'taszit' jelentésű *tol* igét nem ismertük, másokat értettünk ugyan a közmagyarból, de számunkra idegenek voltak.

A másik színhely Várad volt a gimnáziumi évek alatt, amelynek enyhe nyelvi regionalitása nem volt idegen a körösfőtől, de annál jóval „emelkedettebb”, már-már klasszikus volt, és volt egy jellegzetes várad dallama, az irodalmival, a közmagyarral egyező nyugodt tempója. Gyakorlatilag ugyanaz volt, mint amit művelt tanáraink beszéltek a régi premontriek utódiskolájában. Még megvolt a könyvtár: az iskoláé, a városé. Várad még magyar volt nyelvben, szellemében.

A végső tudatosságot Kolozsvár alakította ki bennem az egyetemi évek alatt és az azóta eltelt évtizedekben. Elsősorban azzal, hogy az itt elérhető, megszerzhető nyelvészeti képzettséggel és egy nagy tudósnemzedék példaadó közelségében a felismerésekkel és az ismeretekkel egyszerre a felelősség terhét is ránk róttá.

Számtalan élménnyel telítődtem az erdélyi nyelvi tájakon: a Székelyföldön, a moldvai és a mezőségi magyarok körében, a Szilágyságban, Szatmárban és Biharban. Élmény volt megtalálni a mai élő nyelv régi irodalmi előzményeit, irodalmi párlatát Bethlen Miklós-nál, Kemény János-nál, Mikés-nél, Kemény Zsigmond-nál és az újabbaknál: Kósnál, Tamásinál. Meg kellett érnünk azt, hogy nyelvileg egyre szegényedünk, miközben térdig járunk a kincsekben. Ahogy Sütő mondja: „Mit használ a vaknak, hogy az apja látott?”

2. A nyelvről sokféleképpen lehet beszélni, és a nyelvészek ki is használják ezt, vagy akár vissza is élnek vele. Ha a magyar (vagy bármely) nyelvről mint saussure-i értelemben vett virtuális jelrendszerről beszélnek, elvonatkoztatva konkrét időbeli, térbeli és társadalmi dimenzióitól és funkcióitól, akkor értelmetlen a „veszély” szót használni. Ilyen értelemben a magyar nyelv, köszöni szépen, megvan, sőt jól van. Ha viszont tekintettel vagyunk az előbb említett dimenziókra és funkciókra, továbbá arra a tagadhatatlan tényre, hogy a nyelvek igenis rivalizálnak egymással, hogy erőteljes nyelvi dominanciák vannak, hogy van nyelvcsere, nyelvi asszimilá-

ció, sőt nyelvhalál, megfelelő hatalmi segédlettel, akkor erre a veszélyre mindig gondolni kell.

A nyelvészetben a változást, a folyamatokat nem szokás minősíteni. Értelmetlennek bizonyulnak az olyan kérdések vagy megállapítások, hogy romlik-e vagy javul. Számomra azonban nem kétséges, hogy a magyar nyelv Kárpát-medencei életében századunk elejéig a természetes beilleszkedés, a belső egységesülés, a felemelkedés (belső változatokban és jogi státusban) voltak a jellemző folyamatok, az elmúlt nyolc évtizedben pedig a regresszió, a divergens változás, a státusvesztés és a megszerzett presztízis gyöngülése. Mindez persze jóval erőteljesebb és veszélyesebb a nyelvhatár és az államhatár ún. külső régióiban, ahol nem metaforikusan, hanem a valóságban is foszlik, porlik az anyanyelv, ritkul és szennyeződik az anyanyelv légköre.

Az anyaország nyelvileg hosszú ideig önmagába zárkózott (roszszul értelmezett internacionalizmusból vagy éppen egyfajta államnationalizmusból), nemigen vett tudomást róla, mi történik a határon kívül, és gyakran arról sem, ami belül történik. Bizonyítás nélkül felelőtlen állításnak tűnhet, kissé külső szemlélőként mégis azt mondom, bent is gyöngült a nyelvi kodifikáció hatása, érvényessége, csökkent a magyar nyelv presztízse és státusa, kérdésessé váltak alapvető, főként intellektuális funkciói. Kívül-belül védtelemből vált a magyar nyelv.

Engem elsősorban az foglalkoztat, mit kell, mit lehet tenni a nyelvcserehez vezető nyelvi folyamatok megállításában, visszafordításában a peremterületeken, a szórványokban.

Az egész magyar nyelvterületen, minden magyar közösségben szükség van a nyelv karbantartására, a nyelvi minta felmutatására, szükség van a kodifikáció érvényesítésére, esetleges tágitására a viszonylagos nemzeti nyelvi egység megőrzése érdekében, szükség van a kreatív szellemi nyelvi funkciók működtetésére (tudományban, szépirodalomban), a presztízis és a nyelvi hűség erősítésére. Nagyon gyengének és kevésnek érzem azt az anyaországban néha hangoztatott „programot”, hogy a magyar nyelvnek meg kell maradnia, a külső régiókban pedig azt a közhellyé vált szöveget, hogy meg kell őriznünk anyanyelvünket. A magyar nyelvnek a maga teljességében, földrajzi és társadalmi kiterjedésében, a maga fényében, sokféleségében és egységében, természetes, szabad használatában kell megmaradnia.

3. A világ jövőjét alakító politika továbbra is a dominanciák és az érdekek bűvöletében él. Nincs kellő mértékben tudatában annak, sőt talán nem is érdekli, hogy minden nyelv más perspektíváját nyújtja a valóságnak, másképpen működő „intellektuális érzékszerve” az egyes embernek és az egyes közösségeknek, mást, esetleg többet, egyebet látat ugyanabból a valóságból. Hogy ugyanakkor a szellem, az intellektuális személyiség kibontakozásának és megmutatkozásának is az anyanyelv az elsőrendű eszköze. Hogy a csoportok, a népek, a nemzetek elsősorban a nyelvvel és a nyelvben azonosítják önmagukat. Valamely nyelv valódi értékét nem beszélőinek számbeli kicsinyisége vagy nagysága határozza meg.

A világot elsősorban mégis az egyes nyelvek nagyon is eltérő használati értéke befolyásolja, és hatnak az egyes nyelvekhez fűződő előítéletek, sztereotípiák is. Ezért kétséges, hogy a közelinek és ígéretesnek tűnő európai közeledés, az integráció a régiók, a kis nyelvek értékét is tiszteletben tartja-e, ahogy mi szeretnénk, vagy pedig a nemzetállamok, netán a világnyelvek dominanciája valósul meg a kis kultúrák, kis nyelvek rovására.

Abban a legkevésbé sem bízhatunk, hogy önbecsülésünk hiányában mások becsülnék majd bennünket, hogy kellő nyelvi és nemzeti önérték és tudat nélkül megmaradhatunk annak, akik vagyunk, hogy maradéktalanul érvényesülhetnek nyelvi és kulturális értékeink.

Széphalom kötelez!

Szakonyi Károly köszöntője az Édes anyanyelvünk verseny országos döntőjén (Sátoraljaújhely, 1998. november 6.)

Ezt a helyet Kazinczy szelleme lengi be, nemcsak ezekben a napokban, de Széphalom közelében mindig is, így hát dolgunk különösen fontos és felelősségteljes, hiszen voltaképp az ő munkáját folytatjuk. Másként és más körülmények között, de igyekvésünkre érvényes mindaz, amit ő tartott a nyelvápolásról. Meghívónkon is a tőle származó sorok intenek feladatunkra: „... a nyelv legyen hív, kész és tetsző magyarázója mindannak, amit a lélek gondol és érez.”

Kazinczy akkor kezdte meg nyelvművelő tevékenységét, amikor – a XVIII. században – még meglehetősen renyhe volt a szándék a nemzeti nyelv és műveltség ápolására. Író volt, de az elhivatottságot érzők közül való, olyan, aki küldetésének tartotta fokozni nemzetének erejét a közműveltség és az ízlés fejlesztése által. Eredeti műveinek száma csekély, de annál nagyobb műfordítói munkássága, s ami még fontosabb: kiterjedt levelezése. Abban az időben még hiányoztak a folyóiratok, az újságok, Kazinczy a barátaihoz, íróársaihoz, a nemzet műveltebb embereihez küldött leveleiben hintette szét eszméit, buzdítván, hogy tartsanak vele, segítségk kiművelni elhanyagolt nyelvünket, finomítani a magyar ízlést, átvenni a művelt nyugattól minden érdemes értéket.

Irodalomirányító szerepe mellett a nyelv megtisztítása, széles körben való használhatóságának megteremtése volt legfőbb célja.

A nemzetért tenni, a magyarság ügyéért küzdeni akkoriban nem volt könnyű vagy veszélytelen. A francia forradalom hatására hazánkban is elindultak a szellemi mozgalmak. Kazinczyt is megérintette a Martinovics-féle összeesküvés, amely a II. József halála utáni politikai helyzet ellen támadt. Az összeesküvés leleplezése után az önkényuralom őt is börtönbe vetette – miután a királyi kegyelem a halálos ítéletet bizonytalan idejű börtönbüntetésre változtatta át. Buda, Spielberg, Kufstein, majd Munkács celláiban töltött hét esztendő életét fiatal éveiből. De elszánása a további munkára csak megerősödött benne a rideg falak között.

43 évesen alapított családot, feleségül vette gróf Török Lajos volt kassai főigazgató, egykori főnöke lányát. Zsófia asszonnyal Bányácskán telepedett le, amelyet elnevezett Széphalom-nak. Itt gazdálkodott, nevelte hét gyermekét, és nem szűnt meg tevékenykedni; így lett Széphalom a magyar művelődés és az irodalmi élet központja.

Kazinczy célja a tudás szélesítése volt, s ezzel együtt – hiszen enélkül nem is lehetett volna megtenni – a magyar nyelv formálása. Úgy vélte, annak terjengősségét kell megnyesgetni, az érzések, a hangulatok kifejezésére alkalmassá tenni. Abban az időben az előkelőbbek németül, franciául vagy latinul beszéltek; a magyar az alsóbb néprétegek nyelve volt. Gondoljuk el, ennek még csak kétszáz esztendeje! Kazinczy elindítója volt a nyelvújításnak, új szavakat, új kifejezéseket teremtett. Ellenzői is támadtak sokan, a hívei mellett. A Mondolat (Dicshalom) című gúnyirat 1813-ban szótárba szedve tette nevetségessé a nyelvújítás szavait. Magát Kazinczyt is kicsúfolták; babérkoszorúval a fején, számárháton ábrázolták, amint üget a Parnasszusra. Ő maga is tudta, hogy nem minden jó, ami új, de remélte, hogy a mihasznát kidobja magából a nyelv.

„Mi csak kezdünk a menést – mondta –, és életünk az írtás lélekölő munkájában folyt le. De az igazságos maradék mindenkinek megszabja érdemelt bérét, s amit ha-

gyok, úgy hiszem, hevíteni fogja a szíveket, mikor már nem leszek is. Közel az idő, hogy istenfiaik lépnek a pályára, s ragyogtatni fogják a magyar nevet, ami nekünk nem jutott, és nem juthatott. De mienk a dicsőség, hogy el van készítve az útjuk. Nem futnának, ha mi nem irtánk vala, s javokra lesznek tévedéseink is, mert ezeken fogják láthatni, mit kell kerülniök.”

S jöttek is valóban istenfiaik, akik a magyar nyelvet a legnagyobb magasságokba emelték. Gondoljunk a XIX. század költőire, a későbbi korok írásművészeire. Micsoda hatalmasan zengő zenekar a magyar költészet! Vörösmarty, Petőfi, Arany János! És azután is mindmáig a többiek!

Kazinczy nagy munkát vitt végbe, amit tisztelnünk kell, s amit folytatni kell örökösen, ha másként is, mint ő, de az ő szellemében. Széchenyi István előtt ő élesztgette a nemzet szellemét a legerősebben, hogy fásultságából magára találjon.

A veszélyek soha nem tűnnek el. Vannak ma is. Az úgynevezett globalizációval együtt jár a nyelv rontása is. Hangzásban és írásban egyaránt. Itt most a hangzást mérjük majd a szabatos fogalmazás, a tiszta, értelmes előadás mellett. Hiszen sokkal több hanggal élünk, mint betűvel. A hangzás sokat romlott. Nemcsak a hadari beszédre gondolok, de a túrhetetlenül rossz hangsúlyozásra is, amit – sajnos – a rádió és a televízió is elhint. Nem sorolom a hibákat, itt a jelenlévők mindannyian tudják, miről beszélek. Romlott a köznyelv, sok a feleslegesen használt idegen kifejezés; a számítógépes világ is terjeszti a fertőzést: angol szavakat mondanak magyar raggal, tükörfordítások kerülnek forgalomba. Szabó Lóci barátom még életében dühös levelet írt az egyik televíziós bemondónak, kifogásolva, hogy másora végén a reggeli órákban így búcsúzott – s hozzátehetem, így búcsúzik azóta is – nézőitől: „Legyen egy jó napjuk!” Nem más ez sem, mint nyelvi tévedés, szolgál fordítás, idegen anyanyelvünk természetétől. Csak egy példa ez a sok közül.

Ha megrontjuk nyelvünket, megrontjuk jövőnket. Nyelvünk a múltból a jövőbe visz bennünket; ismernünk kell mindazt, ami volt, hogy helyes úton menjünk előre.

Engedjenek meg egy lírai példát; sokáig külföldre kényszerült színész barátom mesélte, hogy bár megtanult németül, angolul, sőt a franciához is konyított, mégis mindig csak emigráns figurákat játszottak vele: soha nem lett olyan tiszta a kiejtése, mint ha az említett nyelvek családjába született volna.

Egyik kis írásában mesél egy magyarországi férfiról, aki fagyos télen, útja során, valahol Észak-Amerikában, Cape Vincentben egy kis szörpamacs pulival találkozik, és a kóborló kutyusban menten „honfitársára” lel, hiszen az semmi másra, csakis magyar szóra hallgat. A férfin kívül azon a tájon senki sem látott még ilyen fajta kutyát, mint ahogy idegen ott a mások fülének az a nyelv is, amit ők ketten, a férfi és a puli értenek. A novellácska az anyanyelv szívbe markoló himnusza.

Kazinczyval kezdtem. Vele is fejezem be. Szellemét követve ne sajnáljuk a fáradságot nyelvünk szüntelen ápolására. Ne feledjük: ha elveszítjük, vele veszünk. A jövő ezen a téren veszélyeket rejt magában. Tudnunk kell idegen nyelveket, de ne cseréljük fel egyikkel sem a magunkét. Ne legyen úgy, mint kétszáz évvel ezelőtt, amikor más nyelvek mögé szorult a hazában. Széphalom kötelez!

Az országos döntő nyertesei

„Széphalom kötelez!” – az előző oldalon olvasható megállapítással fejezte be ünnepi köszöntőjét Szakonyi Károly Kossuth-díjas író az Édes anyanyelvünk nyelvhasználati verseny országos döntőjén, utalva ezzel arra, hogy Kazinczy örökségét folytatni kötelessége a ma élő nemzedéknek is. Ezt a szándékot tapasztalhattuk az idei őszön is. Az anyanyelv őrzését, ápolását vállaló tanárok és diákok gyűltek össze az országos találkozón. Színvonalas írásbeli és szóbeli teljesítményt nyújtottak a versenyzők: itthoniak és határon túlról érkezettek. Az írásbeli teljesítmény kb. 70 százalékosnak minősíthető, a szóbeli is hasonló szintet ért el.

A következő négy témáról lehetett három percen elmondani ismereteiket: 1. 48 öröksége; 2. Rádió, tévé, internet; 3. Környezetem emlékhelyei; 4. Közösséghez tartozni... A versenyzők jelentős többségben a második és a negyedik témát választották.

Színvonalas szereplésükért a következő versenyzők kapták meg a város plakettjét és a pénzjutalmat: *Adorjáni Zsolt* (Apáczai Csere János Líceum, Kolozsvár), *Csécei Réka* (Vak Bottyán János Közgazd. Szki., Gyöngyös), *Fazekas János* (Apáczai Csere János Gyak. Gimn., Budapest), *Fekete Melinda* (Apáczai Csere János Líceum, Kolozsvár), *Gyulai Szilárd* (Ganz Ábrahám Ip. Szakképző Isk., Budapest), *Henger Petra* (Petőfi Sándor Gimn., Mezőberény), *Horváth-Varga Mónika* (Tömörkény István Gimn., Szentes), *Kacsó Géza* (Református Líceum, Nagyberég), *Kardos Éva Viktória* (Szentpáli István Szki., Miskolc), *Keserű Júlia* (Horváth Mihály Gimn., Szentes), *Kurucz András* (Pálffy János Szki., Szolnok), *László Réka* (Bolyai Farkas Líceum, Marosvásárhely), *Maráci Bernadett* (Kazinczy Ferenc Gimn., Győr), *Mihályi Zita* (Selye János Gimn., Révkomárom), *Mórocz Gábor* (Radnóti Miklós Gimn., Szeged), *Németh Anikó* (Magyar–Angol Tannyelvű Gimn., Balatonalmádi), *Németh Gábor* (Földmérési Szki., Szombathely), *Pálosi László* (Gimn., Diósgyőr), *Sellei András* (Kertvárosi Szmk., Pécs), *Somogyi Anna* (Táncsics Mihály Gimn., Kaposvár), *Szabó Erika* (Stromfeld Aurél Szki., Salgótarján), *Szarka Zsuzsanna* (I. István Ker. Szki., Székesfehérvár), *Szöllősy Noémi* (Baár-Madas Református Gimn., Budapest), *Vastagh Noémi* (Leővey Klára Gimn., Pécs), *Zsoldos Eszter* (Trefort Ágoston Szakképző Isk., Sátoraljaújhely).

Ezenkívül még számos különdíjat és könyvjutalmat osztottak ki dicséretes teljesítményekért.

Emlékplakettet és pénzjutalmat adományoztak tanítványaik eredményes felkészítéséért *Ágfalvyné Pető Marianne* tanárnőnek (Miskolc), *Kustján Ilona* tanárnőnek (Révkomárom) és megosztva *Mihalik Zsolt* és *Szabó Szabolcs* tanároknak (Pécs).

G. R.

Újból használtatik a szenvedő ige

Az utóbbi időben az *-atik*, *-etik*; *-tatik*, *-tetik* képzős szenvedő igék, illetve szerkezetek terjedésének vagyunk a tanúi. Ezek az igealakok immár megjelentek a prózaíróknál (Illyés Gyula például ezt írta: „Értük az előző nemzedék felel, s az apák bűnei, hibái most *megbüntettetnek*”, Sütő Andrásnál meg ezt olvashatjuk: „Miután a magyarság Trianonnal *feldaraboltatott*, létrejött az összmagyarság létérzésében ... a Trianon-szindróma.”). Ott találjuk őket az esszészerű megemlékezésekben (a börtönviselt költőt, Kárpáti Kamilt előző írásból való a következő mondat: „Micsoda erkölcsi szerencsésük volt a mihaszna Kárpáti Kamiloknak, akik idejekorán pattogtak, *elzárattak*”). Természetesen található passzív forma a tudományos stílusban (egy mondat egy tanulmányból: „A régi tanterv minden kötetlensége ellenére is túl részletesnek *találtatott*...”). De megjelent a sajtónyelvben, sőt interjúkban, és nemegyszer hallottam parlamenti felszólalásban is („A szöveg csak betekintésre *használtassék*” – mondta egy kolléga az előadásában; „A megértés ideje később *adatik meg*” – jelentette ki hozzászólásában nemrégiben egy parlamenti képviselő).

Miért tarthatjuk szerencsésnek az itt említett jelenségeket? Egyszerűen azért, mert a személytelen szerkezetet szenvedő igealakokkal tudjuk legjobban érzékeltetni. Egyébként személytelen kifejezőmódról akkor beszélünk, ha a cselekvést nem cselekvő alanyhoz kötötten fejezzük ki. Vagy azért hagyjuk el a valóságos cselekvőt, mert nem ismerjük, vagy pontosan nem ismerjük, esetleg valamilyen okból nem akarjuk megmondani. Pl. a Sütő-idézetben: „Miután a magyarság Trianonnal *feldaraboltatott*...”. Vagy pedig azért, mert általános alanyról van szó, tehát a cselekvés mindenki-re vagy sokakra vonatkozik; például az előadásból vett példamondat esetében: „A szöveg csak betekintésre *használtassék!*” Leggyakrabban azonban egyszerűen arról van szó, hogy magára a cselekvésre, nem pedig az azt végzőkre tesszük ilyenformán a hangsúlyt, pl. a parlamenti képviselő megjegyzésében: „A megértés ideje később *adatik meg*.” Néha meg csupán némi régies, ünnepélyes, bibliás hangulatot érzékeltet a szenvedő forma, pl. a Kanadában élt Tűz Tamás költőre emlékező írásból való következő részletben: „Tamás egyszerűen elhatározta, hogy már semmi célja nincs az életének, és meg akar halni... Nagyon keveseknek *adatik meg* a lehetőség ennek a kívánságnak a beteljesítésére. Tamásnak *megadatott*. *Megadatott*, hogy amikor ő szeretett volna, szépen, lassan elment.” (Simándi Ágnes „Test, lélek, szellem” című emlékezéséből.)

Örülünk tehát a szenvedő formák visszatérésének, mint ahogy ugyanez tapasztalható a finn nyelvben, csak ott még nagyobb arányú a passzív formák kiteljesedése.

Szathmári István

Szarvas Gábor nyelv művelő napok

Az adai Szarvas Gábor Nyelv művelő Egyesület és az adai Művelődési Központ 1998 őszén is megrendezte a nyelv művelő napokat. A háromnapos rendezvénysorozat első két napja hagyományosan a diákoké volt. Október 8-án a középiskolák tanulói vettek részt beszédversenyen, amelyen egy elolvasott szöveget kellett saját szavaikkal elmondaniuk, majd kiejtési feladatokat kaptak. A második napon az általános iskolások számára volt egy kétfordulós nyelv helyességi vetélkedő. Délelőtt írásbeli feladatlapot kellett megoldaniuk a résztvevőknek, s a több mint 20 iskola csapatai közül a 10 legjobb megoldást nyújtó páros jutott be a délutáni szóbeli döntőbe.

A rendezvénysorozatot a harmadik napon tudományos ülés zárta. Ennek központi témája a nyelv és a lélek volt. Első előadója, **Hódi Sándor** elemezte az emberi tudat és a lelkiállapot nyelvi vetületének összefüggéseit; szólt a szavak mágikus erejéről, a lelkiállapot és a választott kifejezések összefüggéseiről. **Cseh Márta** a szóhasználat lelki hátterét elemezte, beszélt a kifejezések információértékéről, a szavak hiteléről. **Göncz Lajos** a tanyelv szerepéről tartott előadást, különös tekintettel a tanulók személyiségfejlődésére. A Kárpát-medence magyarságának mintegy egyharmada kétnyelvű. Előadásában szólt arról is, hogy a korai kétnyelvűség hogyan befolyásolja a gyermek gondolkodásának fejlődését.

A tudományos ülés programjában még több előadó és téma is tervezve volt, de az 1998. őszi jugoszláviai, koszovói helyzet miatt öt magyarországi előadó nem vállalta az utazást.

A nyelv művelő napok rendezvényeihez kapcsolódott még egy irodalmi műsor, egy író-olvasó találkozó **Kiss Dénes** költővel. A résztvevők megkoszorúzták Szarvas Gábor szobrát, s a könyvtár kiállítótermében kiállítás nyílt A magyar nemzeti nyelv létrehozása címmel. A nehéz helyzetben is kiváló szervezésért méltán illeti dicséret **Hódi Évát**, a Szarvas Gábor Nyelv művelő Egyesület elnökét és **Szabó Szabados Ilonát**, a Művelődési Központ igazgatóját.

Szűts László

Anyanyelvi konferencia Árkoson

Az Anyanyelvpolók Erdélyi Szövetsége *Nyelv művelés, nyelv ápolás, nyelvi tervezés* címmel szakmai tanácskozást rendezett Árkoson, 1998. november 20. és 22. között.

Török Katalin alelnök köszöntő szavai után **Péntek János** tanszékvezető egyetemi tanár, a szövetség elnöke tartott előadást Polémiák a nyelv művelésről és a nyelvi

tervezésről címmel. Vázolta és értékelte a közelmúlt nyelv művelésének fontosabb eseményeit, azok hatását, különös tekintettel a határon túliakra. Vizsgálta a közmagyar és a peremrégiók nyelvének viszonyát, az utóbbiak alakulását, változását, és bemutatta a normafogalom korszerű értelmezését. Többek között azt is megállapította, hogy a hagyományos nyelv művelés eszközrendszerét bővíteni kell, a kevésbé hatásos formák helyett erősíteni kell az anyanyelvi nevelés eredményességét, és átfogó nyelvi tervezésre is szükség van. **Cs. Nagy Lajos** (Kolozsvar) a közelmúlt vitáira utalva felhívta a figyelmet arra, hogy a szociolingvisztikai felmérések eredményeit nem lehet közvetlenül alkalmazni a nyelv művelésben. A tudományosan megalapozott, szakszerű vizsgálatok ugyan nélkülözhetetlenek ahhoz, hogy valós képet kapjunk a nyelvhasználatról, de ezeknek alapján sajátos eszközeikkel maguknak a nyelv művelőknek kell meghatározniuk a normatív formákat. **Zimányi Árpád** (Eger) Mai nyelvhasználatunk újabb fejleményei című előadásában a nyelv változás felgyorsulásáról és a nyelv művelés korlátairól szólt. Sok példával szemléltette többek között az idegenszerű nyelvtani szerkezetek szaporodását, a befejezett melléknévi igenév állítmányi használatának különleges eseteit, az ige-kötő-használat legfrissebb furcsaságait.

Vetési László (Kolozsvar) Egyház és anyanyelv címmel a peremletről fakadó tudati, lelki és nyelvi romlásról beszélt. Leépülőben a beszélő kisközösség, a család és az egyház is. A lelkészek retorikai kultúrája sem kielégítő. Csak mindhárom tényező: az egyház, az iskola és a család összefogásával javulhat a mai helyzet. Azért kell feltétlenül támaszkodni az egyház segítségére, mert a felekezeti kötődés döntőbb, mint a nyelvi. **Brauch Magda** (Arad), az anyaországi nyelvhasználat jó érzékű megfigyelője a tipushibák gazdag és változatos gyűjteményét tárta a hallgatóság elé. A divatszók és a divatos jelenségek – például a kicsinyítő képzős rövidült alakulatok – bemutatása során vizsgálta azok lélektani és társadalmi okait is.

Komoróczy György (Székelyudvarhely) az egységes magyar köznyelvről szállt síkra. Helytelenítette azt az újabban feltűnő gyakorlatot, hogy a magyar közszolgálati hírszervekben a standard megszokott kifejezései helyett egyes határon túli tudósítók a régió idegenszerű kifejezéseivel élnek (*rendelőintézet* helyett *poliklinika*; *városi kórház* helyett *municipiumi kórház*; *parlament* helyett *parlamentar*). A nyelv helyesség, a nyelvhasználati egység nem ismer országhatárokat, ezért szigorúbb nyelvi szűrőre van szükség.

Többen megfogalmazták, hogy határozottabb fellépést várnának el az anyaországi nyelv műveléstől, illetőleg a hivatalos szervektől a nyelv védelem kérdésében. A nyelv változás egyes eseteit ugyan is a magyarországinál szigorúbban ítélik

meg; ilyen például az idegen szók szerepe, az ige igék használata vagy a szavak jelentés változásának ügye. A vitában és a messze vezető beszélgetésekben elhangzottakból kitűnt, hogy nem egyszerűen a nyelvről, a nyelvhasználatról és a nyelv művelésről van szó, hanem sokkal többről: társadalomról, politikáról, kultúráról, oktatásról, életéről – és a jövőről.

Z. Á.

Anyanyelvünkéről – anyanyelvünkért

(Balatonalmádi, 1998. november 20–21.)

Talán már a főcím is, az alcím azonban, legalábbis az Édes Anyanyelvünk rendszer olvasóinak, biztosan elárulja, hogy e röpke beszámoló a balatonalmádi Magyar-Angol Tannyelvű Gimnáziumban Lőrincze Lajos emlékére immár negyedszer megrendezett vers- és prózamondó versenyről szól. Nem ez a gimnázium az egyetlen rendező intézmény, hiszen az izléses, szép meghívón ott szerepel a rendezők között a szentgáli Lőrincze Lajos Általános Iskola, a veszprémi Eötvös Károly Megyei Könyvtár, sőt az Anyanyelvpolók Szövetsége is, mégis a balatonalmádiakat emelem ki, két okból is. Egyrészt, mert a verseny színvonalja is minden eddigi alkalommal az ő iskolájuk volt, másrészt pedig mert külön is hangsúlyozandónak tartom, hogy az egész verseny kigondolói, megálmodói is ők voltak; nem most, hanem már négy évvel ezelőtt.

Gondolják csak meg, kedves olvasóink! Egy olyan iskola hívta életre ezt a Lőrincze Lajos emléket őrző, anyanyelvünk szeretetére és minél nagyobb megbecsülésére ösztönző versenyt, amelyben a tanórák nem csekély része angol nyelven folyik, angol anyanyelvű tanárok vezetésével. Ugye elismerik, hogy az iskola már pusztán ezért a példamutató tevékenységéért minden elismerést megérdemel? Irányítói ugyanazt vallják – sőt mindjárt meg is valósítják –, amit Kodály Zoltán már jó fél évszázaddal ezelőtt hirdetett. Ezt mondta Kodály:

„Az idegen nyelvekről nem mondhatunk le. Sőt arra kell törekednünk, hogy legalább egyet minden művelt magyar tökéletesen tudjon. De használjuk fel idegen nyelvtudásunkat arra, hogy vele magyar nyelvtudásunkat nyerjen, ne veszítsen. Az idegen nyelvvel párhuzamosan tanuljuk újra a magyart... Akkor nem rontjuk vele magyar nyelvtudásunkat, hanem megerősítjük.”

Ezen a mostani versenyen, amely egyébként kétnapos volt, s még egy tudományos ülés is kapcsolódott hozzá – erről külön nem szölok –, nem kevesebb, mint 131 fiatal vett részt, közülük számosan a határainkon túlról: Szlovákiából, Erdélyből meg a Vajdaságból. Az első napon párhuzamosan öt bírálóbizottságnak kellett működnie ahhoz, hogy mindenkit meghallgat-

hassunk, mindegyik versenyző tevékenységét értékelhessük. Már ez sem volt könnyű feladat, de még nehezebb volt a zsűri dolga másnap, amikor a döntőbe jutott harmincegy ifjú versmondó szereplését kellett elbírálnia. A versenyen részt vevő fiatalok olyan alapos szakmai, mesterségbeli tudással, olyan nagy átéléssel, szívet-lelket gyönyörködtetően adták elő Gönczöl János Anyanyelv, Faludy György Óda a magyar nyelvhez című költeményét vagy éppen Móra Ferencnek a legszebb nyelvről szóló, ízes-szatirikus prózai remekét, hogy a végső sorrend kialakítása – mert hiszen a verseny mégiscsak verseny – kemény erőpróba volt a bírálók számára.

Végezetül még felsorolom a középiskolások versenyének legjobbjait: **Szarka Szilvia**, Galánta; **Habány Tamás**, Budapest; **Krisztik Csaba**, Nagyvárad; **Vanya Barbara**, Galánta; **Andrássy Máté**, Esztergom; **Jakubecz László**, Galánta; **Majoros Beáta**, Nagyvárad; **Téglás István**, Barót; **Szabari Margit**, Szolnok; **Kovács Ágnes**, Csongrád. Mint a verseny krónikása szívből gratulálok nekik és felkészítőiknek, de rajtuk kívül az összes többi versenyzőnek is; mindazoknak, akik részt vettek ezen a nemes versenyen.

Grétsy László

Helyesírási döntő Egerben

Az egeri tanárképző főiskola magyar nyelvészeti tanszéke tizenkét év óta minden ősszel megrendezi a pedagógusjelöltek Nagy József Béla országos helyesírási versenyét. November végén a háziversenyek után húsz hazai és két határon túli tudományegyetem és főiskola küldte el a legjobb helyesíróját az országos döntőbe.

A kétnapos rendezvényt szakmai program nyitotta meg. Elsőként **Vörös Ferenc** a magyar helyesírás értelemtükröző szerepéről szólt. **Fercsik Erzsébet** napjaink márkanevanyagából alakított ki különböző típusokat, és ezek jelölési módját mutatta be. **T. Urbán Ilona**, végigtekintve az elmúlt tizenkét éven, felelevenítette a tollbamondások, valamint a feladatlapok érdekesebb, nehezebb példáit, és beavatott a gyakorlatkészítés módszertani rejtelmeibe. **Pásztor Emil** a számok helyesírásának néhány bonyolultabb esetét elemezte. Ezt anket követte, e sorok írójának vezetésével. A hallgatók, kollégák számos kérdése között szerepelt a tanszékek nevének írása, az intézménynévszerű elnevezések és rendezvények kezdőbetűinek milyensége. Az elhangzottak alapján szintén sok gondot okoz a földrajznev-írás, illetve az új keletű többszörös szóösszetételek nyelvtani hovatartozása.

A verseny győztese **Dobány Margit** (Debrecen, Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola). A II. díjat **Fábián György** (Nyíregyháza, Bessenyei György Tanárképző Főiskola), a harmadik díjat **Cserháti Andrea** (Eger, Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola) nyerte.

Bozsik Gabriella

Petró András: Szülőknek az iskoláról

Általános gondunk a magatartás és a nyelvhasználat eldurvulása és ezernyi más nemkívánatos jelensége. Gyakran tapasztaljuk, hogy a felnőttek ezekért az iskolát marasztalják el, a fiataltságot hibáztatják. Pedig az iskola a nevelés dolgában félszárnyú madár a szülői ház segítségével nélkül; a fiatalok pedig olyan, mint amilyenek mi felnőttek voltunk fiatal korunkban: se nem jó, se nem rossz, – fiatal. Van azonban egy lényeges különbség a korábbiakkal szemben: a gyors, igen gyors társadalmi, gazdasági változások, melyekben mindnyájunknak nehéz eligazodnunk, melyek új értékeket hoznak felszínre, s régiéket homályosítanak el.

Ebben a helyzetben különösen értékes, hasznos mű Petró András könyve. Vissza-visszatérő gondolata a szülők felelőssége gyermekeikért, s ebben a felelősségben az iskolával való osztózás. Ma, amikor ugyanakkora a válások száma, mint a házasságkötéseké; amikor drasztikusan csökken a születések száma, az abortuszoké pedig nő, gyakran hallani vélekedéseket a család válságáról. Petró a család fontosságát, erősítését hangsúlyozza, minden erejével. „A családok mai problémáit tehát nem a család válsága, hanem a gazdasági válság, a családdal szembeni ellenséges környezet okozza” – idézi Andorka Rudolfot (16). A családban tanuljuk meg az együttműködés szabályait, a nyelvet, azokat a magatartási mintákat, amelyekkel kifejezzük a csoportunkhoz való tartozást.

Petró másik alapgondolata: a nyelv, a helyes nyelvhasználat elsajátítása. Ennek megalapozása is a családban történik, ebben is a család adja a mintát, a durvaság kerülésével, a mesék világával, az édesanya becézésével, majd az iskolával való együttes munkálkodással.

A könyv harmadik alapgondolata: a tanulás fontosságának előtérbe állítása. Csak tudással lehet boldogulni és előbbre jutni az életben; a tudás, a konvertálható tudás adja a változásokhoz való alkalmazkodás képességét; a tanulás adja képességeink maximális kifejlesztésének s ezzel a társadalomban való hasznos munkálkodásnak az örömét, az elfogadhatót, a művelt magatartás alapját.

Ide, az ember emberségének megvalósításához fut ki minden ebben a kis könyvben. Csak akkor és úgy tudom betölteni hivatásomat, ha kötelességeim teljesítéséhez ismerem jogaimat is, ha megtanulok élni jogaimmal. Tanítsuk meg a gyermekeket, a fiatalokat, hogy tudjanak szabadon véleményt nyilvánítani minden kérdéstről, tudjanak javaslatot tenni – otthon, az iskolában, a társadalom különféle szervezeteiben és fórumain, de – s ez is fontos – a véleménynyilvánításban tiszteljék mások emberi méltóságát és jogait.

Petró mindvégig ügyel rá, hogy ne tűnjék kioktatónak, megfellebbezhetetlen vélemények tolmácsolójának; ez fejeződik ki abban is, hogy minden fejezet végén ajánl a témához tartozó olvasmányokat. Rokonszenves az anyagához illő, igazodó stílárís hevület: „Óh! az első osztályos tanító nénik! Milyen nagyszívűek, milyen sokáig élnek a tanítványok emlékezetében!” – írja egy helyütt (138). Egy emberekkel, írásokkal, tankönyvekkel sokat foglalkozó íróember szólal meg itt, aki tehát „sokat élt, és sokat gondolkodott” – emlékezhetünk Kölcsey Parainesisére. Érdemes e könyvecskét el-olvasni és elgondolkozni teendőinken.

(Nemzeti Tankönyvkiadó, 1997.)

Bencédy József

Abá-tól Zsüliett-ig

Ladó János–Bíró Ágnes: Magyar utónévkönyv

Végre megjelent az új utónévkönyv, amely – bár nem viseli címében az új jelzőt – az 1971-ben megjelent névkönyvhöz (Ladó János: Magyar utónévkönyv) viszonyítva sok mindenben más, és nemcsak azért, mert több nevet tartalmaz (noha az sem elhanyagolható tény, hogy 231 férfi- és 548 női névvel több szerepel az új kiadványban, mint elődjében.)

Az újonnan felvett nevek természetesen különböző eredetűek. Vannak közöttük idegen nyelvekből újonnan átvett nevek, pl. *Dzsenet* < ang. *Janet*, *Márió* < olasz *Mario*; felújított régi magyar utónevek, pl. *Szines*, amelyről a következőket olvashatjuk: „Régi magyar női név felújítása. A *szín* szóból származik, ennek azonban az Árpád-korban más jelentése volt, mint ma: 'külső, szép alak, szépség, tetszetősség, ill. arc'. A *szín* szó -s kicsinyítő képzős származéka, tehát a XIV. század előtt ezt jelenthette: (szép) alakocska, arccsoka, esetleg: szépecske. Szórványos. Ajánlott névnap: jan. 18. – Rokon név: *Szinta*.” Az idézetből kiderül, hogy mi mindent tudhatunk meg egy-egy névről az új utónévkönyv névcikkeiben: a név eredetét, jelentését, gyakoriságát, névnapját (gyakori név esetén többet is), végül a névváltozatokat, az ún. rokon neveket. Az idézett névcikkben azért nem szerepeltek becéző változatok, mert nincsenek, lévén az említett név „szórványos”. A gyakoriságra utaló meghatározások a következők lehetnek (csökkenő sorrendben): igen gyakori – gyakori – ritka – igen ritka – szórványos – egyedi. Ezek a minősítések igen hasznosak, és sokat elárulnak azoknak, akik a névdivatot kutatják.

Nézzünk meg most egy olyan nevet, amely gyakori, tehát több becéző változata is van: *Erzsébet*: *Erzsi*, *Erzsike*, *Erzsó*, *Erzsóka*, *Erzsók*, *Erzse*, *Erzsóci*, *Örzse*, *Örzsi*, *Örzsike*, *Bözsi*, *Bözsike*, *Böske*, *Bözse*, *Pöre*, *Pöri*, *Pörike*, *Pörke*, *Pöszi*, *Pötyi*, *Böbe*, *Böbi*, *Böbike*, *Böri*, *Börike*, *Csöre*, *Csörike*, *Zsike*, *Zsóka*, *Lizi*, *Lizka*, *Liza*, *Lici*, *Beita*, *Betti*, *Pendzsu*, *Pendzso*, *Perzsi*, *Pörzsi*. Jó tudnunk, hogy a becenevek megközelítőleg gyakorisági sorrendben követik egymást (vö. Útmutató a névtár használatához, 11).

A nevek eredetét vizsgálva a névkutatóknak komoly gondot okoz annak eldöntése, hogy az eredeti vagy az átadó nyelvet nevezze-e meg. Bizonyos nevek esetében az eredeti nyelv megjelölése súlyos nehézségekbe ütközik. A Ladó-utónévkönyv átdolgozója, Bíró Ágnes tudatosan törekedett arra, hogy a bibliai nevekre, a görög-római mitológiából származó nevekre és a különböző kultúrák neveire külön is felhívja a könyv használóinak figyelmét. Itt jegyzem meg, hogy Bíró Ágnes közreműködésével, a BM Kiadó gondozásában már 1997-ben is megjelent egy névkönyv – Új magyar utónévkönyv címmel –, amelyet Kemény

Gábor mutatott be az Édes Anyanyelvünk olvasóinak (XX. évf. 2. sz. 5, Nyelvi mozaik).

Ha végiglapozzuk a most megjelent könyvet, nyugodt szívvel állíthatjuk, hogy mindenki talál benne kedvére való nevet. Nézzük meg például az A-val kezdődő férfineveket! A még mindig gyakori *András*, *Attila* mellett kevésbé ismert régi magyar neveket találunk: *Aba*, *Ardó*, *Atád* (helynevekben ma is megvan mindegyik: *Aba*, *Abaujvár*; hét -ardó utótagú, pl. *Beregardó*; *Magyaratád*, *Nagyatád*). A török eredetű nevek, pl. *Álmos*, *Alpár* közül az *Ákos* lett népszerű az elmúlt időszakban. 1996-os statisztika szerint (vö. 12) megelőzi a hagyományos *Ferenc*, *Imre*, *Mihály*, *Lajos* neveket. A bibliai nevek közül (pl. *Abdiás*, *Ábel*, *Ábrahám*, *Azár*) az *Ádám* és az *Aron* lett divatos. Az előbbi a hatodik helyen áll a gyakorisági sorban, és a jelmagyarázat szerint népszerűsége nőtt az elmúlt években. Az *Aron* név csak a 48. helyen áll, de népszerűsége erősen nőtt az elmúlt időszakban, és megelőzi a *Lajos*-t, *Gyulá*-t, *Károly*-t, *Béla*-t. Néhány ugyan-csak divatos nevet valószínűleg a film népszerűsített, pl. *Alen* (< fr. *Alain*), *Algernon* (< ang. *Algernon*), *Alvin* (< ang., ill. német *Alvin*, rokon neve az *Albin*, amely latin eredetű, jelentése: fehér), és az *Amadeusz* is feltételezhetően az azonos című filmnek köszönheti népszerűségét. Dumas három testőre közül kettőnek a neve szerepel a névkönyvben: *Aramisz* és *Atosz* (így, magyarosan írva, mint minden idegen eredetű név!); *Portosz* viszont nincs benne (ezt, úgy látszik, nem kérte senki sem).

Lássuk, mi a helyzet a női nevekekkel! 1996-os adatok szerint az első tíz helyen a következő nevek állnak: *Alexandra*, *Vivien*, *Viktória*, *Dóra*, *Nikolett*, *Fanni*, *Eszter*, *Barbara*, *Anna*, *Klaudia*. A *Katalin* a 30., a *Zsuzsanna* a 46., a *Mária* az 53., az *Erzsébet* a 71. helyen áll. Úgy tűnik, hogy a női nevek terén az ún. hagyományos nevek jobban háttérbe szorultak, mint a férfinevek esetében. Sok az angol és a francia eredetű név, ezek természetesen magyaros helyesírással frandók. A J kezdőbetűsek tehát a *Dzs* és *Zs* betűnél találhatóak. Pl. *Dzsenet*, *Dzsenifer*, *Dzsenna*, *Dzsesszika*; *Zsaklin*, *Zsanett*, *Zseraldin*, *Zsinett*, *Zsorzsett* és *Zsüliett*. Ez utóbbi névvel eljutottunk a könyv végére, amelyet a felhasználó szakirodalom jegyzéke zár. A könyvet Hajdú Mihály és Ördög Ferenc lektorálták szakmai szempontból.

Összefoglalva az elmondottakat: igen hasznos és érdekes könyv a Magyar utónévkönyv, amelyet nemcsak a nevet választani óhajtó szülők, hanem mindazok nagy érdeklődéssel forgathatnak, akiket a nevek eredete, divatja, maga a névadás érdekel. (Vince Kiadó, 1998.)

Posgay Ildikó

Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia

A nemrég megjelent könyv „alapvetés” megjelöléssel utal saját feladatára: tájékoztatás arról, milyen választ adhatunk a harmadik évezred küszöbén „az emberiség előtt álló legnagyobb kihívásra” – ahogyan a borító belső lapján olvashatjuk. A kiadványt a mozgalom pecsétjén olvasható Magyar Környezeti Nevelési Egyesület bocsátotta közre. Színes falusi kép, előtérben zöld kerttel, alján az egyesület emblémájával: egy stilizált puli rajzával – szimbólumként. A kötetet Vászárhelyi Tamás és Victor András szerkesztette, és Sajdik Ferenc kongeniálisan illusztrálta.

Az előszóban Sályom László így jelöli meg mindenki feladatát: „Ki-ki dolgozhat a maga hivatásában a »környezet« – a világ és az ember jövője érdekében. A legfontosabb azonban a nevelés.” Utána olvasható a bevezetés, s benne: „a tudatformálásnak alapvető szerepe van a környezeti gondok megoldásában”. Megtudjuk, hogy hetven szakember munkájaként, egy 230 fős konferencia ajánlásainak figyelembevételével készült a címben írt stratégiai alapvetés. Ezt pedig 29 fejezet 85 szerzője, illetőleg lektora és szekcióvezetője foglalta írásba azért, hogy „minél szélesebb körben keressék a társadalmi jelenségek és a környezeti nevelés kapcsolatát, tüzzenek ki minél többféle célt, feladatot, amelyek a környezeti nevelés hatékonyságát fokozhatják”. Nevelésen a tudatformálás sűrű tartó folyamatának jegyében végzendő munkát értik. Az alapelvek az ökológia és a humán értékrend egységében kapnak megvilágítást – integratív szemlélettel.

A témarend feltárja a társadalmi és gazdasági, a parlamenti és közéleti, az egészségi és vallási, a tudományos és művészeti, az életmódbeli és munkahelyi, a politikai és társadalmi, a helyközi és nemzetközi kapcsolatbeli lehetőségeket. Nem kevesebb, mint tíz fejezet foglalkozik a nevelés jelentőségével, lehetőségeivel. Alapul veszik az életkori sajátosságokat és ezek személyiségfejlesztő jelentőségét. Állást foglalnak a merev teljesítmény-központú szemlélet ellen, hangsúlyozzák a rejtettebb hatású és az életkorok szakaszaihoz igazodó tevékenységi formák megválasztását, család és iskola együttes munkáját, az értelmi és érzelmi egyensúlyt őrző-munkáló tényezők érvényesülését.

Jelentősnek ítélandó a NAT-tal való kapcsolat, amelynek szervezettebb megvalósítása a nevelőképzés és -továbbképzés révén ígér korszerű eredményeket. Sőt a környezeti szakterület rendszeressé tétele, a társadalmi szervezetekkel való együttműködés, a felnőttoktatás egyaránt hozzájárul „a környezettudatos létmódra való felkészítéshez” (56). Ezt kiegészíti a környezeti nevelés eszköztárszerének propagálása. Az Anyanyelvápolók Szövetsége számára azáltal válik a kötet különösen hasznossá, hogy a nyelvi kommunikációs folyamatok szerencsésen hozzájárulhatnak az ökológiai személyes tudatnak társadalmi szintre való emeléséhez. Tudván tudjuk ugyanis, hogy milyen nagy jelentőségű a nyelvhasználat színvonalának fejlesztése-emelése a környezetvédelem és -ismeret szempontjából is.

Szende Aladár

Jelentés az Anyanyelvápolók Szövetségének 1998. évi pályázatáról

A pályázat, mint ahogy valamelyest már a címe is utal erre, nyelvünk érdekességeinek, furcsaságainak összegyűjtésére – vagy szerényebben fogalmazva: a belőlük való szemelgetésre – buzdította a résztvevőket. Tartva a „túltermeléstől” azt is megszabtuk, hogy egy pályázó több furcsaságot is beküldhet ugyan, de legfeljebb húszat. Azaz ha többet küld, meg kell jelölnie, hogy melyik hússzal pályázik; a többi legföljebb melléklet lehet.

Az érdeklődés megfelelő volt, de a korábbi években tapasztaltól némileg elmaradt, föltehetőleg azért, mert nem könnyű valamilyen nyelvi jelenségről, formációról megállapítani, hogy az valóban egyedi, feltűnő, különleges, vagyis érdekességnek számít. Alighanem ez a magyarázata annak is, hogy a pályázók legnagyobb része a felnőttek közül került ki. Tanuló mindössze négy van közöttük. Egyébként összesen 26-an pályáztak, mégpedig a pályázati kiírásban megjelölt feltételeknek megfelelően 267 nyelvi érdekességgel, ha azonban a „mellékleteket” is figyelembe vesszük, akkor több mint 1100-zal.

Most pedig következék az eredményhirdetés! A háromtagú bírálóbizottság (**Adamikné Jászó Anna**, **Grétsy László**, **Maróti István**) egy 50 000 Ft-os I. díjat, egy 20 000 Ft-os II. díjat és öt 10 000 Ft-os III. díjat ítélte oda – tehát 20 000 Ft-tal megtoldotta a 100 000 Ft-os díjalapot –, ezenkívül hét pályázót dicséretben részesített. Talán nem vétek az illem ellen, ha a hatás fokozása végett hátulról kezdem a felsorolást.

A bírálóbizottság szerint külön elismerésre, dicséretre jogosultak, ill. érdemesek a következők: **Arányi Miklós** műszaki fordító, Budapest; **Balog Lajos** tanár, Kiskunhalas; **Gálfalvi Gábor** igazgató-tanító, Alsóbodogfalva (Erdély); **Gelencsér Gézané** ny. középiskolai tanár, Pécs; **Németh Ervin** tanár, Pápa; **Sebestyén Józsefné** szedő-tördelő tipográfus, Budapest; **Szöcsné Antal Irén** tanár, Szentistván.

A pályázat III. díjasai: **Faltysné Ujvári Anna** orvosi könyvtáros, Pécs; **Nagy Sándorné** ny. középiskolai tanár, Karcag; **dr. Pillis István** ny. orvos, Budapest; **Schirm Anita** egyetemi hallgató, Ózd; **Szeglet Lajosné** középiskolai tanár, Zalaegerszeg.

A II. díjas: **dr. Petheő Károly** ny. vállalati osztályvezető, Budapest.

Végül az I. díjas pályázat szerzője: **dr. Bencze Imre** ny. földrajzkutató, Budapest.

Mindegyik dicséretes, még inkább pedig mindegyik díjas pályázatból érdemes lenne egy vagy több részt idézni, dr. Bencze Imre hallatlanul gazdag és színes pályázatára azonban ez a megállapítás halmozottan érvényes. Mivel egy pályázati beszámoló nem erre való, itt erről le kell mondanom, ízelítőül azonban legalább egyet, úgy érzem, mégis szinte kötelességem bemutatni. Íme! A magyar nyelv toldalékolási nehézségeinek szemléltetésére írok is, nyelvészek is nemegyszer idézik a *kár – sár – vár* főnévhármast, ezzel érzékeltetve, hogy milyen nehéz, külföldinek milyen megtanulhatatlan a magyar ragozás. Valóban nehéz, hiszen e szavak alapalakja a kezdőhang kivételével azonos, de a tárgyragos már háromféle: *kárt, sarat, várat*. Most jön dr. Bencze Imre! Őt olyan ű végű szót állít egymás mellé, amelyek mindegyikének más-más a többes száma! Nem hiszik olvasóink, hogy ilyen is létezik? Tessék: *tű – tűk; tetű – tetvek; fű – fűvek (ű-vel); mű – művek (ű-vel); hű – hűek!*

Anyanyelvünk érdekességeinek közkinccsé tételére – azaz a pályázatokból vett részletek, szemelvények bemutatására –, reméljük, lesz még mód az Édes Anyanyelvünkben is, máshol is. A pályázóknak pedig – díjasoknak és nem díjasoknak egyaránt – a bírálóbizottság nevében ezúton köszönöm, hogy részt vettek anyanyelvünk rejtett értékeinek, kincseinek felszínre hozásában.

Grétsy László

A miskolci Zrínyi Ilona Gimnázium volt a színhelye 1998. november 19-én és 20-án az *Ifjú nyelvészek első országos konferenciájának*. A konferencián **Kováts Éva** megnyitóbeszéde után **Szabó Márta** és **Benkes Zsuzsa** tartott előadást, majd a plenáris ülés után szekcióüléseken folytatódott a gazdag program.

Jakab István tanár úr 70. születésnapja tiszteletére 1998. november 20-án *Nyelvhelyesség az ezredfordulón* címmel nemzetközi konferenciát rendezett a nyitrai Konstantin Egyetem Hungarisztikai Tanszéke. Magyarországról **Deme László** és **Balázs Géza** tartott előadást.

1998. november 21-én Csíkszeredában csaknem háromszáz IV–VIII. osztályos tanuló vett részt az *Édes anyanyelvünk* nyelvhasználati vetélkedőn, amelynek a Nagy Imre Általános Iskola adott otthont.

1998. december 7-én *Értsünk szót!* címmel új, hetenként 25 perces anyanyelvi műsor indult a Kossuth rádióban. A műsorban, amelyet **Grétsy László** és **Rékai Gábor** szerkeszt, közreműködik **Balázs Géza**, **Bíró Ágnes**, **Szűts László** és **Wacha Imre**.

Az Anyanyelvápolók Szövetségének 1998. december 10-i ünnepi ülésén ketten ismét átvehették a *Lőrincze-díjat*, amelyet évente egyszer ítél oda a Szép Magyar Nyelvért Alapítvány kuratóriuma és a szövetség. A két kitüntetett ezúttal **Pásztor Emil** ny. főiskolai tanár és **Szűts László** tudományos osztályvezető. Mindkettőjüknek ezúton is szívből gratulálunk!

A *Magyar Nyelvtudományi Társaság* 1998-ban a következő kutatókat részesítette kitüntetésben: Bárcozi Géza-díj: **Ruzsiczky Éva**, Csúry Bálint-díj: **Fercsik Erzsébet** és **Raátz Judit**, Fokos Dávid-díj: **Csepregi Márta**, Kosztolányi Dezső-díj: **Éder Zoltán**, Pais Dezső-díj: **B. Gergely Piroška**, Zsirai Miklós-díj: **Schmidt Éva**.

Nemzetközi (angol–magyar) metrológiai értelmező szótárt adott ki az *Országos Mérésügyi Hivatal*.

Az anyanyelvi oktatás és törvényhozás a finnugor nyelvű népek körében volt a fő témája a szokásos október végi Rokon népek napjai Budapesten rendezvényesorozatnak.

Hej, hej, helyesírás címmel minden munkanapon 18 óra 55 perckor ötperces helyesírási-nyelvművelési tanácsadó műsor látható a Duna Televízióban **Balázs Géza** vezetésével. A műsor teljes anyagát az év közepétől meg lehet rendelni a Duna Tv közönségszolgálatánál.

A Budapesti Tanítóképző Főiskola lesz az otthona 1999. március 25–27. között a Kazinczy Ferencről elnevezett *Szép magyar beszéd* versenynek.

Helyesírásunkról, helyesírásunkért címmel az Eszterházy Károly Tanítóképző Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszéke kiadta az 1996. és 1997. évi Nagy J. Béla országos helyesírási versenyeken elhangzott előadásokat. A kis kötetben hasznos feladatsorok is találhatók.

Összeállította: **B. G.** és **G. L.**

PONTOZÓ

Először is az 1998. októberi számban közölt rejtvények helyes megfejtését adjuk meg.

I. Számozott betűk. Itt van az ősz, itt van újra, S szép, mint mindig, énnekem. (Az első sor egyúttal címe is a versnek.)

II. Étel-szórejtvények. 1. Fasírt. 2. Mamaliga. 3. Sertés-pörkölt. 4. Maróni. 5. Csörögefánk.

III. Egy görög a rómaiak között. 1. LIMLOM. 2. CIDRI. 3. MIXEL. 4. VISZI. 5. LIDIT. 6. VÉDI. 7. SZID. A kakukktójas-betűkből kiolvasható görög mitológiai hős: Oresztész.

IV. Két mű, két szerző. Kosztolányi Dezső: Pacsirta; Illyés Gyula: Magyarok.

V. Mikszáth Kálmán a nyelvről. Az anyai nyelv valóság-gal szeretője annak, akit megigézett.

Azok közül a megfejtők közül, akik megszerezték a sorolásban való részvételhez szükséges 80 pontot, a következők nyertek egy-egy könyvet: Bognár Józsefné, Pápa, Gyimóti út 19. (8500); Fodor Katalin, Szolnok, Kellner Gy. u. 1. II. 7. (5000); Geszti Gyuláné, Pécs, Kassa u. 2. (7623); Matszangosz Ákos, Budapest, Móríc Zsigmond körút 11. fszt. 1–2. (1117); Mezey László, Debrecen, Sillye G. u. 70. (4225); Nyugdíjas Baráti Kör, Tiszaalpár (6066); Oláhné Tóth Judit, Békéscsaba, Wlassich sétány 25. IV. 28. (5600); Szávai Kitty, Budapest, Dombtető u. 4. (1108); Takács Pálné, Bóly, Park u. 42. (7754); dr. Timaffy Miklós, Fonyód, Badacsony u. 43. (8640); Gratulálunk!

A Pontozó új feladatai

I. Névtoldó. Nyolc keresztnévet sorolunk fel. Mindegyik hivatalosan is bejegyezhető, anyakönyvezhető név. Tessék mindegyik nevet úgy megtoldani, kibővíteni egy-egy betűvel, betűjeggyel – mégpedig nem okvetlenül a belsejében, hanem bármely részén –, hogy újabb keresztnév alakuljon belőlük. Ha megfejtőink a szándékaink szerinti betűkkel bővítik ki a neveket, ezeket összeolvasva egy kilencedik keresztnévet kapnak. A nyolc új névért egyenként 2 pont, a kilencedikért további 4, összesen tehát 20 pont gyűjthető be.

1. Ria	5. Arianna
2. Róza	6. Linda
3. Edna	7. Hermia
4. Ida	8. Adelina

II. Szerző és műve. Feladványunkban nyolc értelmezéspárt közlünk. A párok első tagja öt vagy hat betűjegyből áll. Ha olvasóink helyesen felelnek a meghatározásokra, tapasztalni fogják, hogy az a) és a b) válaszok hangsora hasonlít egymáshoz. Csupán annyi köztük a különbség, hogy az értelmezéspárok második tagjára adott válasz egy-egy szótaggal vagy akár csak egy, két, de legfeljebb három egymás mellett álló betűvel hosszabb az elsőnél. Ha megfejtőink ezeket a többletbetűket sorban összeolvasvák, egy kortárs író, történész családnevét és egyik művének címét kapják eredményül. Ezt tessék beküldeni! A családnévért 8, a műcímért ugyancsak 8, a teljes megfejtésért tehát 16 pont jár.

- a) Egy témát megvitatás végett szóba hoz:
b) Hirtelen kacag egyet:
- a) Motorteknő, a feltaláló nevére elnevezve:
b) Dirigens:
- a) Bort pohárba önt:
b) Elhíresztelt (esemény, titkos ügy):
- a) Körben mozog:

- b) Forrva pöfög:
- a) Rigaiak:
- b) Megőrzésre átadott értéktárgyak:
- a) Perzselő:
- b) Magához csalogató:
- a) Mutatós hölgy (két szó):
- b) A Lila ákác szerzője:
- a) Idős:
- b) Kétkerekű taliga kocsisa:

III. Hétszer hét. Megfejtőink az ábra helyes kitöltése után a bal felső sarokból kiindulva átlósan a jobb alsó sarokig egy neves író ismert regényének címére bukkanhatnak. Utána, ha a sorokat ügyesen átrendezik, ugyanezen a helyen az író egy másik regényének címét találhatják. A két címért 6–6, az író nevéért további 6, összesen tehát 18 pontot lehet szerezni.

- Hírlapáros
- Cipő is, orvos is van ilyen
- Repezdarab
- Meggondolatlanul bátor
- Újonc
- Menyasszonyi fejdísz
- Kanizsai Dorottya férje (Imre)

IV. Szóegyenletekből verscímek. Négy szóegyenletet nyújtunk át olvasóinknak. Mindegyiknek a megfejtése ugyanannak a nagy költőnek egy-egy verse, azaz hogy versének címe. A címekért egyenként 4 pont, a költő nevéért további 4 pont jár, a megszerezhető pontok száma tehát 20. Segítségül eláruljuk, hogy a négy cím kezdőbetűiből a költő egyik kedves lakóhelyének neve olvasható össze!

- Csór + gyom + vágófelület + $\frac{\text{táplál}}{2}$ =
- Férje + vízzel tisztít + lakomázz + plusz =
- $\frac{\text{Dél-amerikai tánc}}{3}$ + jóindulat + minutum =
- Mátka + $\frac{\text{afrikai fadob}}{2}$ + hatalmas szemfog =

V. Péchy Blanka a nyelvről. Lapunk legutóbbi számának vezércikkében Péchy Blankára, a Beszélni nehéz! című mozgalom megalapítójára emlékeztünk abból az alkalomból, hogy már tíz éve örökre itt hagyott bennünket. Keresztrejtvényünk fő soraiban most tőle idézünk egy nyelvről szóló szép mondatot. Ezt tessék beküldeni! Megfejtése 25 pont.

Az e számunkban közölt rejtvények együttes értéke 99 pont, de már 80 pont is elegendő ahhoz, hogy a beküldő részt vehessen megfejtésével a sorolásban, és egy értékes könyv nyertese lehessen. A közreadott rejtvények megoldását 1999. április 1-jéig kell beküldeni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, 1364 Budapest, Pf. 122.

Minden kedves megfejtőnek a rejtvényekkel való sikeres megbirkózást és hozzá jó szórakozást kívánunk – a rovat szerkesztőjével, Grétsy Lászlóval együtt – a feladványok készítői:

Dékány Erzsébet (IV.), Doroszlai Elekné (II.),
Harmati Gizella (III.), Láng Miklós (I.),
Schmidt János (V.)

Ez is szerelem

1	2	3	4	5	6	A	7	8	9	Z	10	11	12	T
13						■	14			■	15			↓
16										■	17			
■	18					■	19			■	20		■	21
22	M	■	23			■	24				25	■	26	
27	28	■			■	29			■	30		31	■	
32		33	■	34			■	35					36	■
■	38						■	39			■	40		↓
41	■	42				■	43			■	44	■	45	
46	47	■	48			49			■	50		51	■	M
52		53	■	54				■	55				56	■
57			58		■	59								60
61				■	62			■	63					
64				Y				E						

VÍZSZINTES: 1. Péchy Blanka szavainak első része. 13. Teavizet készít. 14. Kossuth-díjas koreográfus (Imre). 15. Cserél. 16. Költő, író, újságíró, az *Én Újságom* szerkesztője (1850–1914). 17. Tegező viszony. 18. Műszálféleség. 19. Pillangó, költői szóval. 21. Sűrű pára. 23. A János skót megfelelője. 24. Népi hangszer. 26. A molibdén vegyjele. 27. Izraeli gépkocsi jelzése. 29. ... Svanholm; svéd operaénekes (1904–1964). 30. Hevített acél felületén képződik. 32. Új, németül. 34. Szolgálatfőnök, rövid. 35. Kiskörössel szomszédos település lakosa. 38. Arab eredetű női név. 39. Érc, latinul. 40. Figyelmeztet. 42. Juon ...; juhász a *Szegény gazdagok* című Jókai-regényben. 43. Zuhany. 45. Azonos zenei hangok. 46. Akció kezdete! 48. Tokány, de ár is van ilyen! 50. Dombóvárhoz közeli falu. 52. A hógolyózás évszaka. 54. A 17. századi holland tájképfestészet egyik mestere (Aert van der). 55. Hiszékeny, kihasználható ember. 57. Északi határfolyó (ritka férfinév is!). 59. A Donátával rokon női név. 61. Fekete István története egy golyáról. 62. Hím sertés. 63. Az alkálifémek csoportjába tartozó elem. 64. Péchy Blanka „vallomásának” harmadik, befejező része.

FÜGGŐLEGES: 1. Francia hírügynökség névbetűi. 2. Kortárs színművész (Marianna). 3. ... Olivér; muskotályos zamatú csemegeesző-fajta. 4. Időmérő eszköz része. 5. Félretett, a játékban részt nem vevő kártyalapok. 6. Milne egyik személyneve. 7. Üreges szerkezetű, víztartó kőzet. 8. Festőeszköz. 9. Saját kezével, rövid. 10. Adam párja! 11. Az evangélisták egyike. 12. Bedugaszol. 17. Vársári péksüteményárús. 20. Visszahajtott szélű. 22. A „vallomás” második része. 24. A pálinkafőzés alapanyaga. 25. Madarak (rendszerint osztály). 28. ... Eriksson; viking felfedező, Vörös Erik középső fia. 29. Kedves emlékű színművész (Vera). 31. Principiális. 33. Csahol. 34. Zúzmarát is, kopoltyút is jelent e tájszavunk. 35. ... Maria Brandauer; osztrák színész, Szabó István Oscar-díjas filmjének, a *Mephistónak* a főszereplője. 36. Kis sziget Skócia nyugati partjainál, a Belső-Hebridák tagja. 37. Filmforgató csoport. 41. Gyógyszertár. 43. Templom magas része. 44. Latin búcsúszó (zárt betű): V. 47. Szakmára felkészít. 49. Csatahelyként is ismert francia város a Meuse partján. 50. Természetes, a természetben eredeti alakjában előforduló. 51. Nem csomózott keleti szőttes. 53. Alfio felesége (s Turiddu szerelmese) a *Parasztbecsület* című Mascagni-operában. 55. 14. századi angol népi prédikátor, parasztvezér (John). 56. Sportegyesület. 58. Ipari rosnövény. 60. Descartes lelke! 62. Kicsinyítő képző, a -ke párja.

Schmidt János

Címszavak az új értelmező szótárhoz (3.)

Avemar – új magyar találmány, gyógyszernek nem minősülő gyógyhatású készítmény, amely rákbetegségek ellen hatásos. A neve az *Ave Maria* (Üdvöz légy, Mária) katolikus imádság első sorából ered.

euró – az 1999-től (először csak számlapénz formájában) megjelenő európai egységes valuta. Váltópénze: az *eurócent*.

fókuszál – eredetileg: fény és elektromágneses stb. sugarakat egy pontban egyesít. Újabban: *ráirányít, összpontosít* stb. A mindennapi nyelvben való terjesztése fölösleges. Pl. (riporteri kérdésben) Tulajdonképpen miért erre *fókuszáltak*?

hektikus – görög eredetű szó, jelentése: zaklatott, nyugtalan, ideges. Pl. A lakók *hektikusan* reagáltak a beköltözőkre. A népi beszéd időközben *heptikus*-t csinált belőle – talán az *optikus* mintájára. (Holczér József közlése.) Terjesztése nem kívánatos.

hullámossütő – népi elnevezés a mikrosütőre. Pl. Melegítsd meg a *hullámossütőben!*

ökoturista – a valódi természetbarát (környezetvédő) turista megnevezésére használják. Nem szerencsés szóalkotás, mert a valódi turista természetbarát is egyben.

rejtett tanterv – a tananyag mellett az iskola „üzenelete”, tanítása a diákoknak.

teleház – számítógépes (internetes) kapcsolattal rendelkező, rendszerint kistelepülésen levő közösségi ház, amelyben a számítógépes információs hálózatok adta lehetőségeket egyéb közösségi tevékenységekkel (hirdetés, tanfolyamok, szakkörök) kapcsolják össze. (Megalakult a Magyar *Teleházak Szövetsége* is.)

Folyamatosan várjuk olvasóink észrevételeit, új szavait!

B. G.

NYELVÉSZ-LELETEK, NYELV-ÉSZLELETEK

Balázs áldás

* A legenda szerint Szent Balázs püspök megmentette egy torokgyíkban szenvedő kisgyermek életét. Azóta a katolikus egyházban ő a török betegségek védőszentje. Az elmúlt vasárnap mind-egyik templomban áldást osztottak, hogy az úr oltalmazza a hívőket a különféle bajoktól.

A rövid szövegben két helyesírási, továbbá egy betűhiba van, amely a témához nem illően mosolygásra készíti az olvasót. A „török betegségek” pedig óriási baklövés. Szent Balázs a legenda szerint a *torokbetegségek* orvosa. Persze meglehet, hogy Kecskeméten, ahol ez az írás megjelent (Kecskeméti Lapok, 1998. február 12.) ma aktuálisabbak a török kamionosok terjesztette „török betegségek”... (Beküldte: **Holczer József.**)

MA MÉG SZERENCSEJE VOLT!

AZ AUTÓJÁT OTT TALÁLTA, AHOL HAGYTA!
HOGY EZ MINDIG ÍGY LEGYEN

SZERELTESSEN

LOCK®

AUTÓ SEBESSÉGVÁLTÓ KAR ZÁRAT

amely a világ 80 országában elismerten a leghatásosabb autólépés gátló szerkezet.

A mellékelt reklámyomtatványt – minő véletlen! – épp az MTA székháza előtt találtam a járdán. Jól példázza, milyen nehéz összeegyeztetni a napról napra keletkező új fogalmakat az egybe- és különírás fennálló szabályaival. Mert az itt népszerűsített gépkocsitolvaj-keserítő eszköznek a nevét bizony így kellett volna szabályosan írni: *autósebességváltókar-zár*. Nem csoda, hogy a laikusok inkább a teljes különírást választják. Igaz, lehetett volna ekképpen is fogalmazni: *az autó sebességváltó karjának zárja*. Ez azonban másfajta szerkezet, voltaképpen megkerüli az egybe- vagy különírás dilemmáját. (K. G.)

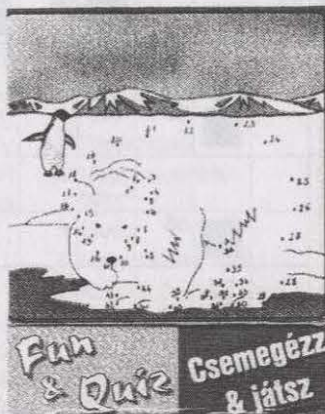
Ha 14 napon belül válaszol,
egy praktikus
KONYHAI MÉRLEGET KAP AJÁNDÉKBA.

10 170 135 192 60 10

Miklós Gergely Úrhölgy
Komárom

U.17.
2900

„Mellékelten küldök Önöknek egy levelet, amelyet a fiam kapott. Figyelmükbe ajánlom a címzést! Hogy a Svájcban tanuló fiamnak rendszeresen *Frau Attila Miklós* névre érkeznek az ajánlatok, azt még csak-csak meg tudom magyarázni (a-ra végződő keresztnév, külföldi környezet stb.). De azt, hogy Magyarországon egy magyar kiadó elkészít egy ilyen címzést, tragikusnak érzem. Vagy ezt is a számítógépre lehet fogni?” (Miklós Józsefné komáromi olvasónk leveléből).

Na és közben tanuld a helyesírást! (Beküldte: **Minya Károly.**)

BÁRKA CSÁRDA

Mohácsi út 20.

HALÁSZLÉT FŐZ

1998. június 18-19-20-21-én

Farkas József (Sobri);

és birkapörkölt (rackabirka).

Jelentkezni: tel.

Nem kötelező ugyan úgy érteni, hogy a jelzett napokon a birkapörkölt is halászlét főz, de azért olvasóinknak bizonyára volna néhány javaslatuk ennek a Petőfi Népében talált hirdetésnek olyan átfogalmazására, amely nem is ad módot a félértesre. (Beküldte: **Holczer József.**)

A finom svájci sajtleves kicsit megkeseríti a helytelen (magartalan) recept. Két helyen hiányzik a vesző, egy helyen pedig fölöslegesen van, nem beszéve az „egy forró vízbe” nyelvtani bukfcéről. (B. G.)

Svájci
sajtleves

A tasak tartalmát öntsük egy forró vízbe és lassú tűzön, időnként megkeverve főzzük 10-15 percig. Amikor a leves megfőtt szórjuk meg reszelt szerecsendióval, adjunk hozzá 2 dkg kockára vágott emmentáli-, és 2 dkg ömlesztett sajtot. Forraljuk fel majd szórjuk meg apróra vágott metélőhagymával.

